

REPUBLIKA
SLOVENIJA

MINISTRSTVO ZA DELO, DRUŽINO,
SOCIALNE ZADEVE IN ENAKE
MOŽNOSTI

URAD RS ZA MAKROEKONOMSKE
ANALIZE IN RAZVOJ

STRATEGIJA DOLGOŽIVE DRUŽBE

Osnutek

UMAR, APRIL 2017

Vsebina

UVOD	4
ZAKAJ STRATEGIJA DOLGOŽIVE DRUŽBE.....	5
RAZVOJNA IZHODIŠČA.....	8
STRATEGIJA DOLGOŽIVE DRUŽBE.....	12
1. VIZIJA STRATEGIJE	14
2. RAZVOJNI CILJI STRATEGIJE.....	14
3. TRENDI V ŠIRŠEM OKOLJU, KI VPLIVAJO NA OBLIKOVANJE STRATEGIJE	16
4. STEBRI STRATEGIJE.....	20
5. USMERITVE STRATEGIJE DOLGOŽIVE DRUŽBE	22
5.1. ZAPOSLENOST (TRG DELA IN IZOBRAŽEVANJE).....	22
5.2. SAMOSTOJNO, ZDRAVO IN VARNO ŽIVLJENJE VSEH GENERACIJ	25
5.3. VKLJUČENOST V DRUŽBO	29
5.4. OBLIKOVANJE OKOLJA ZA AKTIVNO STARANJE	32
6. VKLJUČENOST VSEH DELEŽNIKOV IN INFORMIRANJE JAVNOSTI	34
7. PRIPRAVA AKCIJSKIH NAČRTOV IN SPREMLJANJE URESNIČEVANJA STRATEGIJE	34
LITERATURA	35

UVOD

Starostna struktura prebivalstva v Sloveniji se spreminja. Družba postaja dolgoživa: pričakovano trajanje življenja se podaljšuje, delež starejših od 65 hitro narašča. V prihodnjih letih se bo intenziteta teh trendov še okrepila.

Ker so demografske spremembe dejstvo, moramo prilagoditi obstoječe sisteme in ureditve ter tako izkoristiti potencialne spremenjene starostne strukture. Ustvariti moramo možnosti in priložnosti za kakovostno življenje vseh generacij in dostojno staranje. Zato so potrebne prilagoditve na številnih področjih: trgu dela, izobraževanju in usposabljanju, ureditvi sistemov socialne zaščite, bivalnem in delovnem okolju, na področju civilne in politične participacije.

Da bi celovito naslovila te izzive, je Vlada RS sprejela Strategijo dolgožive družbe, ki postavlja vsebinski okvir za izvedbo potrebnih sprememb. Dokument prinaša razvojna izhodišča, ključne poudarke nove paradigme, vizijo in cilje ter predloge možnih usmeritev

Strategija dolgožive družbe je oblikovana na konceptu aktivnega staranja, ki poudarja aktivnost in ustvarjalnost v vseh življenjskih obdobjih, skrb za zdravje in medgeneracijsko sodelovanje ter solidarnost. To bo zagotovilo blaginjo in kakovostno življenje prebivalstva s poudarkom na medgeneracijskem sodelovanju ter zavedanju pomena kakovostnega staranja.

Usmeritve, ki kažejo smer potrebnih prilagoditev in sprememb so razdeljene v štiri sklope (stebre):

- (i) *zaposlenost/delovna aktivnost* (prilagoditve na trgu dela, vključno z izobraževanjem in usposabljanjem, zagotavljanje zadostnega obsega delovne sile z neto priseljevanjem);
- (ii) *samostojno, zdravo in varno življenje vseh generacij* (sistemi socialne zaščite, dostopnost do zdravstvenih storitev in dolgotrajne oskrbe, skrb za zdravje, zmanjševanje neenakosti v zdravju);
- (iii) *vklučenost v družbo* (medgeneracijsko sodelovanje, prostovoljstvo, uporaba IKT za komunikacijo, preprečevanje diskriminacije in nasilja v družbi, politična participacija);
- (iv) *oblikovanje okolja za aktivnost v celotnem življenjskem obdobju* (prilagoditve v gospodarstvu, bivalnih razmer in prometne ureditve s podporo IKT in tehnoloških rešitev).

Za uresničitev načrtanih usmeritev bo ključno zavedanje širše javnosti in vsakega posameznika o pomenu predlaganih sprememb in o pomenu osnovnega soglasja ter zavezanosti družbenih deležnikov k uresničevanju Strategije. Zato bodo pri oblikovanju ukrepov na podlagi predlaganih usmeritev in njihovi implementaciji ključni: informiranost in vključenost širše javnosti, trajen sistem informiranja in ozaveščanja javnosti ter redni dialog med vsemi deležniki v formalizirani obliki.

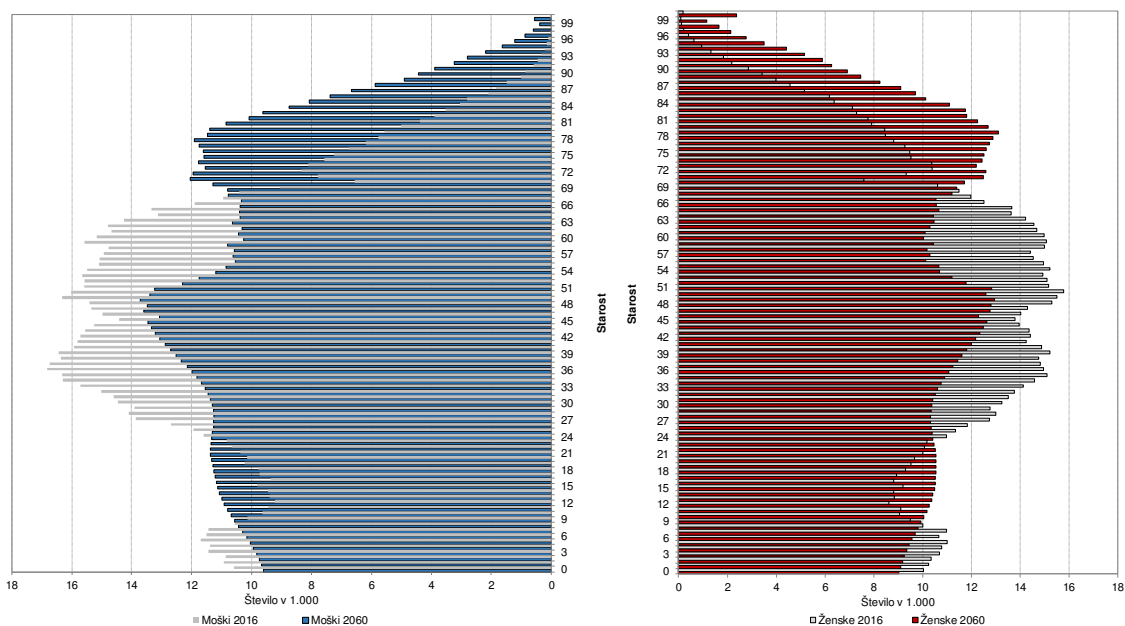
Po sprejetju Strategije dolgožive družbe bodo ministrstva pripravila akcijske načrte s konkretnimi predlogi rešitev za uresničitev načrtanih usmeritev. Akcijski načrti morajo biti konsistentni, da omogočijo uresničevanje načrtanih ciljev. Strategija dolgožive družbe se sicer osredotoča predvsem na ukrepe za kakovostno staranje, pri oblikovanju odgovorov na izzive zaradi demografskih sprememb pa bodo imeli, poleg usmeritev, ki jih zajema Strategija dolgožive družbe, pomemben vpliv ukrepi na številnih drugih področjih: spodbujanje vzdržne gospodarske rasti in krepitev gospodarske razvitosti, družinska politika, migracijska politika za spodbujanje priseljevanja delovne sile iz tujine in njeno integracijo. Posebnega pomena bo tudi prilagoditev proračunskega načrtovanja v smeri ciljno naravnane programskega proračuna, ki bo zagotovil usklajenost načrtovanih aktivnosti v zadanih fiskalnih okvirih.

Z rednim in sistematičnim spremljanjem uresničevanja ter sprotnim dopolnjevanjem pa bo sprejeta Strategija v dinamičnem gospodarskem in družbenem okolju ostala aktualna in odgovarjala dejanskim izzivom družbe.

ZAKAJ STRATEGIJA DOLGOŽIVE DRUŽBE

Podaljševanje življenjske dobe, ki je rezultat družbenega in gospodarskega razvoja ter napredka, prinaša tudi pomembne spremembe v starostni strukturi prebivalstva.

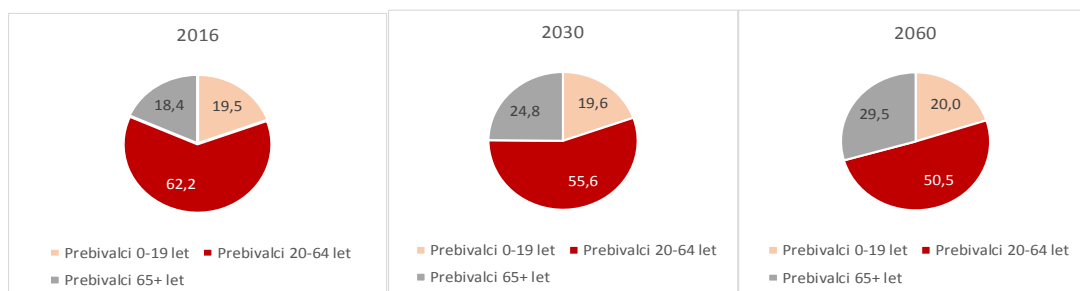
Slika 1: Spremembe v starostni strukturi prebivalstva od leta 2016 do leta 2060

Vir: SURS za 2016, EUROPOP2013 za 2060

Upoštevajoč trende v pričakovanem trajanju življenja in rodnosti (glej Prilogo 1) se bodo te spremembe v Sloveniji pokazale predvsem kot zmanjševanje števila prebivalstva v starosti 20-64 let in povečevanje števila prebivalstva starega 65 in več let. Te spremembe bodo izrazitejše že v obdobju do leta 2030.

Slika 2: Gibanje števila prebivalcev po starostnih skupinah

Vir: SURS za 2016, EUROPOP2013 za 2030 in 2060

Podaljševanje življenja in nova (spremenjena) razmerja med deleži mlade, srednje in starejše generacije bodo močno vplivali na posameznike, družine in družbo in bodo zahtevali spremembe na številnih področjih.

- Spremenjena starostna struktura prebivalstva → spremembe in nove rešitve

Za uspešno prilagoditev družbe in sistemov socialne zaščite demografskim spremembam bodo potrebni:

- ozaveščenost o spremenjenih medgeneracijskih razmerjih v družbi;
- spremembe v konceptu pojmovanja delovnega življenjskega cikla – namesto tradicionalnega življenjskega cikla (izobraževanje - delovno aktivno obdobje - upokožitev) je vedno bolj prisoten bolj fleksibilen in fluiden koncept, ki poudarja vseživljenjsko učenje in daljšo aktivnost, ki lahko vključuje tudi več karier;
- spremembe konvencionalnega razmišljanja, da staranje prebivalstva prinaša zgolj breme zaradi tveganja nižje produktivnosti in višjih javnofinančnih izdatkov;
- spremembo percepcije, da je starejša generacija po odhodu v pokoj večinoma le pasivni prejemnik različnih oblik »pomoči in podpore socialne države«.

Sedanje rešitve na področju trga dela, izobraževanja in sistemov socialne zaščite so bile pretežno oblikovane v drugačnih demografskih razmerah.

Brez sprememb na področju trga dela bi se delovno sposobno prebivalstvo krčilo, sistemi socialne zaščite pa bi se soočali z vedno večjim pomanjkanjem virov financiranja in naraščajočimi izdatki. Zaradi padanja deleža prebivalstva v starosti 20-64 let moramo zagotoviti pogoje za aktivnost v vseh življenjskih obdobjih in jo spodbujati, oblikovati bo treba tudi novo migracijsko politiko in spodbuditi priseljevanje delovne sile. Slednje bi ublažilo slabšanje razmerja med aktivnim in neaktivnim prebivalstvom, še vedno pa tega poslabšanja ne bi ustavilo¹.

Za blaginjo vseh generacij bo ključna socialna politika, ki bo sprejeta s konsenzom in na podlagi medgeneracijskega sodelovanja ter solidarnosti med vsemi generacijami. Model slovenske socialne države sedaj v veliki meri temelji na sistemu obveznih socialnih zavarovanj, preko katerih s plačilom prispevkov delovno aktivno prebivalstvo v veliki meri omogoča relativno stabilno financiranje ključnih socialnih blagajn oziroma kritje socialnih tveganj. Vendar pa obstoječa ureditev že sedaj ne pokriva vseh potreb, saj je za financiranje pokojninske blagajne potreben transfer iz proračuna (1,3 mrd EUR leta 2016). Ob spreminjanju starostne strukture prebivalstva in naraščanju izdatkov za pokojnine, zdravje in dolgotrajno oskrbo na eni strani ter ob naraščajočem obsegu negotovih oblik zaposlitev na drugi strani pa bodo te potrebe še večje in jih brez spremembe sedanje ureditve ne bo možno vzdržno financirati. Spremenjeno razmerje med aktivnim in neaktivnim prebivalstvom bo tako zahtevalo spremembe v delitvi bremen za blaginjo vseh generacij.

Obstoječe rešitve na področju prometnih struktur tudi ne odgovarjajo v celoti na potrebe, ki se bodo pojavile s spremenjeno starostno sestavo družbe, zlasti kar zadeva uporabo javnega prometa in zasnovo javnih površin.

Spremenjena starostna struktura prebivalstva bo vplivala na usklajevanje interesov različnih generacij, ključna bo aktivna vključenost vseh generacij v procese političnega odločanja in civilno družbo. Prilagoditve demografskim spremembam bodo potekale v dinamičnem okolju, ki se s tehnološkim razvojem hitro spreminja in preoblikuje. Vedno hitrejša in intenzivnejša integracija digitalnih in tehnoloških rešitev na vseh področjih namreč korenito spreminja okolje, v katerem bivamo in delujemo. Tehnološki napredek z novimi proizvodi in storitvami prinaša nove rešitve, ki v kontekstu dolgožive družbe izboljšujejo možnosti predvsem na področju zdravstva, dolgotrajne oskrbe, transporta in bivanja. Digitalizacija in razvoj informacijsko komunikacijskih tehnologij prinašata tudi nove poklice (nekateri stari pa izginjajo) ter spreminjata način informiranja in komuniciranja. Zato bosta nujna prilagoditev sistemov izobraževanja in krepitev vseživljenjskega učenja ter usposabljanja.

¹ Projekcije prebivalstva do leta 2060 tudi ob predpostavki razmeroma visokih in stabilnih tokov neto priseljevanja (4000 oseb letno) kažejo na upadanje razmerja med aktivnim in neaktivnim prebivalstvom.

Ključni izzivi dolgožive družbe so:

- zagotovitev pogojev za aktivno in zdravo življenje v celotnem življenjskem obdobju,
- podaljševanje delovno aktivnega obdobja, ki posredno zagotavlja tudi večjo dohodkovno varnost v starosti,
- zagotovitev pogojev za finančno varnost v celotnem življenjskem obdobju,
- zagotovitev možnosti in spodbujanje izobraževanja ter ustvarjalnosti v celotnem življenjskem obdobju,
- prilagoditev delovnega in bivalnega okolja potrebam vseh starostnih skupin,
- učinkovita uporaba dosežkov sodobnih tehnologij,
- družbena participacija in aktivno državljanstvo vseh generacij.

Ti izzivi narekujejo sistemske spremembe in prilagoditve ter novo uskladitev pričakovanj in potreb na ravni posameznikov in celotne družbe.

Pri oblikovanju odgovorov na izzive dolgožive družbe bodo imeli, poleg usmeritev, ki jih zajema Strategija dolgožive družbe, pomemben vpliv ukrepi na številnih drugih področjih: spodbujanje vzdržne gospodarske rasti in krepitev gospodarske razvitosti, družinska politika, migracijska politika za spodbujanje priseljevanja delovne sile iz tujine in njeno integracijo. Vzpostaviti bo treba razmere za lažje odločitve mladih za oblikovanje družine, pri čemer je med drugim pomemben lažji dostop na trg dela in do stanovanj. Strategija dolgožive družbe se sicer osredotoča predvsem na ukrepe za kakovostno staranje, usklajena pa bo z razvojnimi dokumenti, ki urejajo druga omenjena področja.

Prilagoditve demografskim spremembam bodo za različne skupine tudi potekale različno intenzivno, ukrepi oz. usmeritve ne bodo enoznačni za vse generacije, postopnost njihovega uvajanja pa bo blažila prehode.

Odgovor na vprašanje, zakaj Strategija dolgožive družbe torej lahko strnemo v nekaj ključnih poudarkov:

- da sedanji mladi in srednji generaciji zagotovimo dohodkovno in materialno varnost po prehodu med starejše,
- da vsem zagotovimo kakovostno staranje in starejšim čim večjo neodvisnost,
- da z medgeneracijskim sodelovanjem izkoristimo ogromni potencial znanja in izkušenj vseh generacij.

RAZVOJNA IZHODIŠČA

UMAR je aprila 2016 pripravil analizo »Demografske spremembe ter njihove ekonomske in socialne posledice«, ki jo v nadaljevanju kratko povzemamo².

Ključna sporočila analize *Demografske spremembe ter njihove ekonomske in socialne posledice*

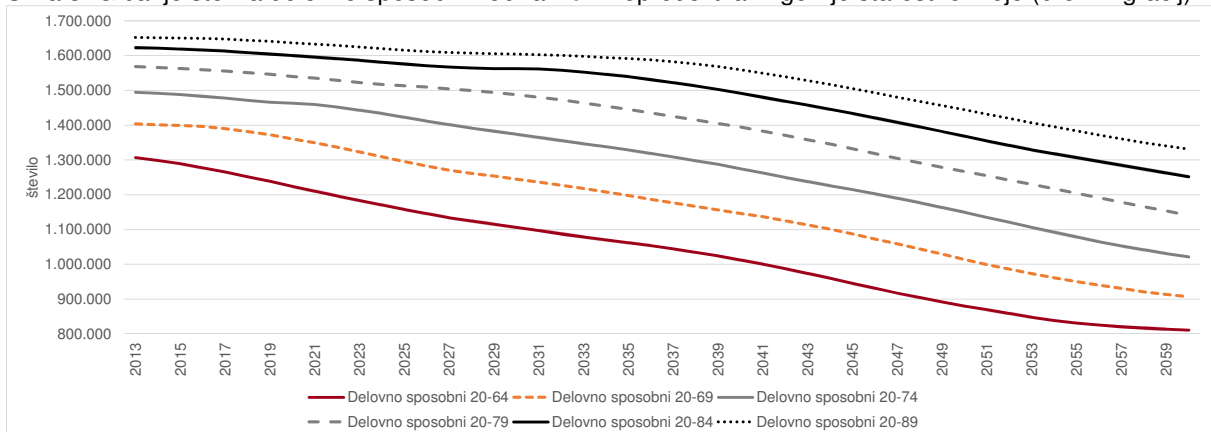
Proces staranja prebivalstva bo pri nas intenzivnejši kot v drugih državah EU. Projekcije EUROPOP2013, po katerih bo v Sloveniji leta 2060 skoraj 30% prebivalcev starejših od 65 let, so sicer povezane s tveganji uresničitve njihovih ključnih predpostavk (gibanje števila rojstev, smrti in neto priselitev), vendar na neizogibnost staranja prebivalstva v Sloveniji kažejo vsi demografski scenariji (več v Prilogi 1: Demografske spremembe ter njihove ekonomske in socialne posledice, UMAR 2016).

Takšna gibanja se bodo odražala na: i) trgu dela in izobraževanju, ii) javnih izdatkih za sisteme socialne zaščite, (iii) vključenosti starejših v družbo in iv) kakovosti življenja starejših.

I. Trg dela in izobraževanje

Zmanjševanje števila prebivalstva v starosti 20-64 let bo v primeru nespremenjene strukture delovne aktivnosti, urejenosti trga dela in upokojitvenih pogojev v naslednjih desetih letih postalo omejitveni dejavnik za gospodarsko rast. Simulacije predpostavk demografskih gibanj kažejo, da bi se - brez neto priseljevanja tuje delovne sile – število delovno sposobnih, ki ga danes opredeljujemo s starostno skupino 20-64 let zmanjšalo tudi, če bi delovno sposobne prebivalce opredelili kot starostno skupino 20-85 let.

Slika 3: Gibanje števila delovno sposobnih ob različnih opredelitvah zgornje starostne meje (brez migracij)

Vir: SURS, Eurostat.

Stopnja aktivnosti odraslih (30–54 let) je v Sloveniji med višjimi v EU, pri mladih in starejših pa sta stopnji podpovprečni. Pri mladih (20–29 let) je to posledica nadpovprečno visoke stopnje njihove vključenosti v izobraževanje in pozno vstopanje v zaposlitev. Pri prebivalstvu v starosti 55–64 let je predvsem odraz zgodnjega upokojevanja zaradi nizke zahtevane starosti ob doseganju polne pokojninske dobe, poleg tega pa tudi: (i) nerazvitega upravljanja z različnimi starostnimi skupinami v podjetjih (age management), (ii) nezadostnega prilagajanja delovnih pogojev starejši delovni sili, (iii) nezadostnega spodbujanja vseživljenjskega učenja starejših, (iv) nezadostne spodbude za ostajanje v aktivnosti.

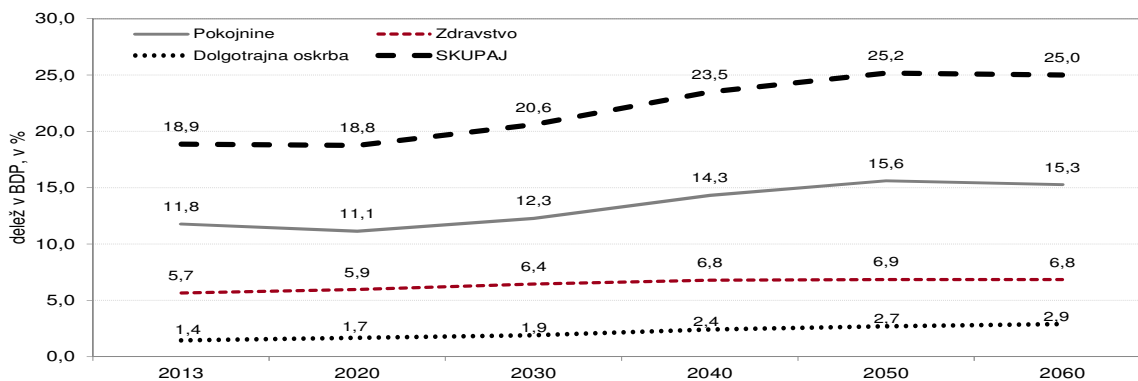
Demografske spremembe, ki zahtevajo daljšo delovno aktivnost, povečujejo tudi potrebe po vključevanju v izobraževanje in usposabljanje skozi celotno življenjsko obdobje. Delež vključenih v programe vseživljenjskega učenja se v Sloveniji s starostjo namreč zmanjšuje hitreje kot v povprečju EU (glej Priloga 2).

² Celoten dokument je v Prilogi 1. V Prilogi 2 je dodaten nabor kazalnikov: poleg sinteznega indeksa aktivnega staranja za Slovenijo so zajeti še nekateri kazalniki, po katerih Slovenijo vidneje odstopa od povprečja EU ali OECD.

II. Javni izdatki za sisteme socialne zaščite

Dolgoročne projekcije izdatkov povezanih s staranjem prebivalstva Evropske komisije³ kažejo, da bodo javni izdatki za financiranje sistemov socialne zaščite do leta 2060 v Sloveniji ob nespremenjenih politikah dosegli četrtnino BDP. Projekcije kažejo, da se bodo izdatki za pokojnine pri nas povečali najbolj med vsemi državami EU. To je odraz zgodnjega odhajanja v upokojitev, kar je predvsem posledica pokojninske zakonodaje v preteklosti, in tega, da so se največje generacije že upokojile in bodo zaradi podaljševanja življenjske dobe tudi dlje časa preživele v upokojitvi. Zadnja pokojninska reforma je uspela le odložiti povečevanje deleža izdatkov za pokojnine glede na BDP, saj se bo ta začel povečevati že 10 let po njenem sprejetju. Nekaj manjši dvig bo za izdatke za zdravstvene storitve in storitve dolgotrajne oskrbe. Vendar bosta tudi sistem zdravstva in dolgotrajne oskrbe v prihodnosti zahtevala čedalje večje izdatke glede na BDP. Dolgotrajna oskrba v Sloveniji tudi še ni urejena v enovit sistem, razdrobljenost v financiranju pa povzroča nepreglednost in neučinkovito izrabo virov.

Slika 4: Dolgoročne projekcije javnih izdatkov za sisteme socialne zaščite, osnovni scenarij, Slovenija

Vir: EC (2015).

Opomba: Projekcije osnovnega scenarija AWG (Ageing Working Group). Izdatki za zdravstvo so prikazani po metodologiji SHA, vključno z investicijami, vendar brez izdatkov za dolgotrajno zdravstveno oskrbo (0,86 % BDP). K izdatkom za dolgotrajno oskrbo (zdravstveni in socialni del po metodologiji SHA; 0,98 % BDP) so prštete še invalidnine po metodologiji ESPROSS (0,4 % BDP). Izhodiščno leto projekcij je 2012.

III. Vključenost starejših v družbo

Stopnja tveganja revščine starejših (65 let in več) je leta 2015 znašala 17,2 %: za moške malo več kot 10% za ženske pa malo več kot 22 % (razlika se s starostjo še povečuje). Pri starejših je nadpovprečno visok tudi delež oseb, ki je izpostavljen tveganju socialne izključenosti⁴. Ob demografskih spremembah bi ta problem lahko postal še izrazitejši. Na možnosti za večjo vključenosti starejših v družbo kažejo podatki o deležu prebivalstva (starejši 50 let), ki redno opravlja prostovoljsko delo, ki je v Sloveniji nižji od povprečja EU⁵. Po raziskavi SHARE je delež starejših od 50 let, ki niso vključeni v kakršnekoli aktivnosti v društvih, v Sloveniji precej višji od povprečja držav, ki so vključene v raziskavo, in kaže na skromno civilno participacijo (Börsch-Supan, A. (2016)).⁶

³ EK EC – European Commission. (2015). The Ageing Report: Economic and budgetary projections for the EU Member States (2013–2060). European economy 3|2015.

⁴ Stopnja socialne izključenosti je sestavljen kazalnik, ki vključuje tri komponente: stopnjo tveganja revščine, stopnjo težke materialne prikrajšanosti in delež oseb, ki živijo v gospodinjstvih z zelo nizko delovno intenzivnostjo.

⁵Vir podatkov Evropska raziskava o kakovosti življenja (2012), več glej Priloga 2.

⁶ Vir podatkov SHARE valovi 1, 2, 3 (SHARELIFE), 4 in 5 (DOIs: 10.6103/SHARE.w1.500, 10.6103/SHARE.w2.500, 10.6103/SHARE.w3.500, 10.6103/SHARE.w4.500, 10.6103/SHARE.w5.500); o metodologiji več v Börsch-Supan et al. (2013); glej tudi www.share-project.org.

V primerjavi z drugimi državami Slovenija ne izstopa po pogostosti starostno diskriminacije⁷. V nekaterih okoljih pa so starejši lahko bolj izpostavljeni določenim oblikam nasilja (fizično, psihično).

IV. Pogoji za samostojno življenje starejših (kakovost življenja starejših)

Bivalne razmere starejših niso v zadostni meri prilagojene njihovim potrebam, prilagoditve pa se izvajajo v skromnem obsegu⁸. Za starejšo populacijo je značilen visok delež lastniških stanovanj in hkrati nadpovprečno visok delež tistih, ki živijo na kmetijah oziroma v samostojnih hišah. Narašča tudi število starejših, ki živijo sami. Takšno stanje lahko povzroča previsoke stroške vzdrževanja stanovanja, kar starejšim poslabšuje možnosti za zadovoljevanje drugih nujnih potreb. Na drugi strani pa ne razvijamo možnosti, da bi lastniška stanovanja namenjali za zagotavljanje socialne varnosti in namene dolgotrajne oskrbe. Značilna je nizka stanovanjska mobilnost prebivalstva⁹.

S podaljševanjem življenjske dobe se povečuje tudi obseg zdravstvenih težav, ki so tipični za starejše (telesna krhkost in padci, demenca, inkontinenca, bolezni zob). To vpliva na zdravstvene izdatke, v precejšnji meri pa ima lahko tudi vpliv na sposobnost samostojnega življenja.

⁷ Podatki Eurobarometra Active Ageing (2012) kažejo, da ima izkušnjo s starostno diskriminacijo na delovnem mestu 21% vprašanih (povprečje EU:20%), pri izobraževanju 9% (EU: 11%), pri zdravstveni oskrbi 14% (EU:14%)

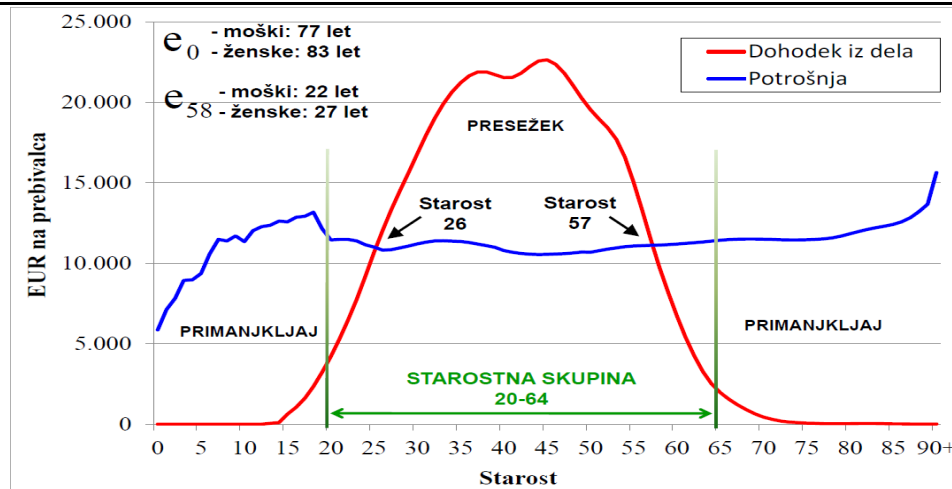
⁸ Še vedno obstaja veliko večnadstropnih stavb brez dvigala, druge ovire v ožjem in širšem življenjskem prostoru starejših, ki onemogočajo dostopnost in nižajo kakovost bivanja. S tega vidika zavzema Slovenija eno od najnižjih mest v okviru raziskave SHARE (Börsch-Supan, A. (2016). Veliko je, na primer, stavb s pritličjem in štirimi nadstropji (P+4) brez dvigala, kar lahko za starejše predstavlja veliko oviro.

⁹ Starejša gospodinjstva v Sloveniji v primerjavi s starejšimi gospodinjstvi v drugih državah v istem stanovanju bivajo najdlje, in sicer dvakrat dlje (petnajst let) kot Skandinavci.

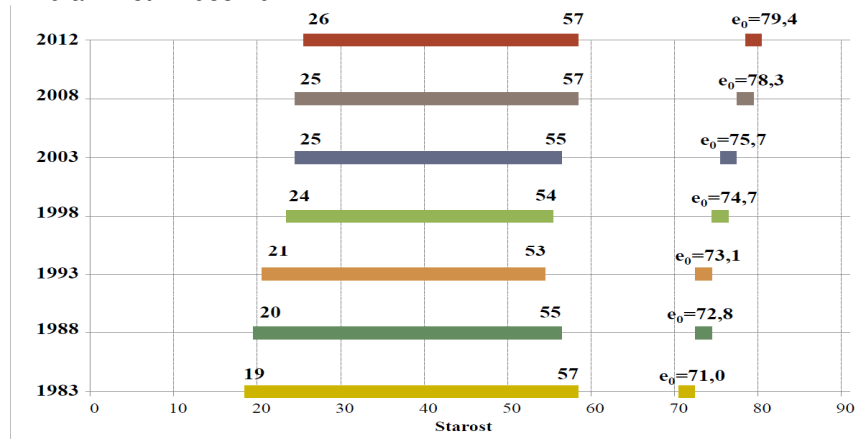
Okvir 1: Starostni profil dohodka iz dela in potrošnje

Življenjsko obdobje, ko ljudje v povprečju več proizvedejo kot porabijo in sovпада z delovno aktivnostjo prebivalstva, je v Sloveniji razmeroma kratko. Leta 2012 je znašalo 32 let in je bilo celo za 7 let krajše kot leta 1983. V letu 2012 so namreč mladi bistveno pozneje vstopali v zaposlitev, hkrati pa je starost ob umikanju iz zaposlitev ostala približno enaka, čeprav se je medtem življenjsko pričakovanje podaljšalo za več kot 8 let. V preostalih življenjskih obdobjih pa se potrošnja pokriva s transferji teh presežkov (javnimi in zasebnimi) ter premoženjem. S spreminjanjem starostne strukture prebivalstva se bodo - ob ohranjanju sedanjih sistemov oz. rešitev – obseg potrebnih medgeneracijskih transferjev še povečal.

Slika 5: Starostni profil dohodka iz dela in potrošnje

Slika 6: Razpon starosti, v katerem se v Sloveniji sami vzdržujemo, in življenjsko pričakovanje ob rojstvu (e_0) v izbranih letih 1983-2012

STRATEGIJA DOLGOŽIVE DRUŽBE

Strategija dolgožive družbe opredeljuje vizijo in glavne cilje pri oblikovanju odgovorov na izzive zaradi spremenjene starostne strukture prebivalstva v Sloveniji ter podaja strateške usmeritve in cilje delovanja na štirih področjih.

Strategija dolgožive družbe izhaja iz novega konceptualnega okvira za oblikovanje usmeritev razvoja v dolgoživi družbi. **Zasnovana je na konceptu aktivnega staranja.** To je osnovni cilj, s katerim želimo doseči, da bi posameznik v vseh življenjskih obdobjih, tudi v starosti, živel aktivno, zdravo, neodvisno ter varno in v medgeneracijskem sožitju.. Koncept aktivnega staranja zaobjema:

- *aktivnost v vseh življenjskih obdobjih* vključuje zlasti večjo aktivnost starejših na družbenem, gospodarskem, socialnem in kulturnem področju; povečevanje deleža starejšega prebivalstva je potencial, ki ga je treba izkoristiti z aktivnejšo participacijo v delovnih procesih in večjo participacijo v družbenem in političnem življenju;
- *skrb za zdravje* vključuje skrb za zdravje in zdrav življenjski slog skozi celotno življenje; to omogoča podaljšanje delovne aktivnosti, zdravih let življenja in vpliva na zmanjšanje izdatkov za zdravstvo in absentizma;
- *medgeneracijsko sožitje* krepi medgeneracijsko sodelovanje z medsebojno podporo, prenosom znanj in izkušenj ter temelji na prispevku vseh udeležencev.

Okvir 2: Ustvarjalnost v dolgoživi družbi ¹⁰

Eden izmed ključnih dejavnikov za plodno aktivnost v vseh življenjskih obdobjih je ustvarjalnost kot povezovanje različnih idej v nove rešitve in njihovo udejanje v realnosti. Ne le v mladosti in v obdobju polne delovne aktivnosti, temveč tudi in še zlasti v kasnejšem življenjskem obdobju. Pri nekaterih ljudeh ustvarjalnost ponovno izbruhne po odhodu v pokoj, saj popustijo mnogotere omejitve, ki jih vnaša v življenje dnevni ritem zaposlenega človeka. Takšne primere najdemo v zgodovini med znanstveniki in umetniki, ki so svoja največja dela naredili v višji starosti.

Rezultat ustvarjalnega mišljenja in dela so inovacije, ki prispevajo k razvoju in napredku ter izboljšujejo kakovost življenja. Ustvarjalnost je v vsakem človeku; ali se manifestira ali ne, pa je odvisno od okolja in razmer, v katerih živi in deluje. Spodbujanje ustvarjalnosti je zato eden od temeljev družbe prihodnosti, še posebej dolgožive družbe, in mora biti vodilo pri oblikovanju družbenih sistemov. Ob prispevku k razvoju družbe kot celote lahko tudi bistveno izboljša kakovost staranja in prispeva k vključevanju starejših v dnevno življenje.

Na ustvarjalnost izrazito delujejo trije dejavniki, to so ustvarjalna kultura, odprtost za raznolikost ter znanje. Ustvarjalno kulturo razumemo kot odnos družbe do ustvarjalcev: to je družba, ki ceni in spodbuja ustvarjalnost ter inovativnost na vseh področjih človekovega delovanja, družba, ki zmore ustvarjalce odkrivati in jih podpirati pri njihovem delu. Odprtost za raznolikost se nanaša na odnos družbe do različnosti, na odprtost do različnih mnenj in sprejemanje drugačnosti. Nova ideja nastane vedno v konfrontaciji več različnih idej, njeno udejanje pa je možno v družbi, ki je voljna komuniciranja in sodelovanja med različnostmi. Potencial za ustvarjalnost pa je znanje - več znanja predstavlja večje možnosti razvoja. Ko so vsi trije dejavniki v sozvočju in uravnoteženi, se v ljudeh naseli navdih, ki je začetek vsakega ustvarjalnega procesa. Za aktivno delovanje posameznika v vseh življenjskih obdobjih je zato pomembno oblikovanje okolja za njegovo ustvarjalno delovanje na vseh področjih, saj nekatere obstoječe ureditve in sistemi s pretirano regulacijo in togostjo dušijo ustvarjalnost.

V dolgoživi družbi se še krepijo možnosti za spodbujanje ustvarjalnosti z medgeneracijskim prenosom znanja. Na tem področju so med primeri dobre prakse tudi prototipni laboratoriji – t.i. FabLabi (angl. Fabrication Labs), ki predstavljajo ustvarjalno prototipno okolje za pospeševanje inovacij na področju sodobnih digitalnih tehnologij, informacijskih in komunikacijskih tehnologij ter aplikacij interneta stvari. Zasnovani so na principu vključevanja javnosti v izobraževalne inštitucije (univerze in šole) in širitvi ustvarjalnih ter razvojnih aktivnosti v družbo. Hkrati so tudi platforma za učenje in inovacije: peskovnik za ustvarjanje, učenje, mentoriranje, izumljanje. S tega vidika je izjemnega pomena tudi motiviranje vseh generacij in še posebej starejših za aktivno udejstvovanje na področju kulture oziroma umetnosti, stik s katero ima zelo pozitiven vpliv na ohranjanje in razvoj zmožnosti domišljije in spoznavanja vedno novih razsežnosti življenja, omogoča višjo raven vključenosti v družbeno in družabno življenje v ožjem in širšem okolju in motivira posameznika za aktiven odnos do sebe in sveta.

¹⁰ Za razmišljanje o ustvarjalnosti v dolgoživi družbi se zahvaljujemo dr. Jadranu Lenarčiču, direktorju Inštituta Jožef Štefan, dr. Andreju Kosu, izrednemu profesorju na Fakulteti za elektrotehniko, Ljubljana in Tonetu Peršaku, ministru za kulturo.

1. VIZIJA STRATEGIJE

Družba in sistemi, ki bodo v spremenjenih demografskih razmerah vsem zagotavljali blaginjo in kakovostno življenje. Poudarjeni so medgeneracijsko sodelovanje in participacija vseh generacij v družbi ter zavedanje pomena kakovostnega staranja.

2. RAZVOJNI CILJI STRATEGIJE

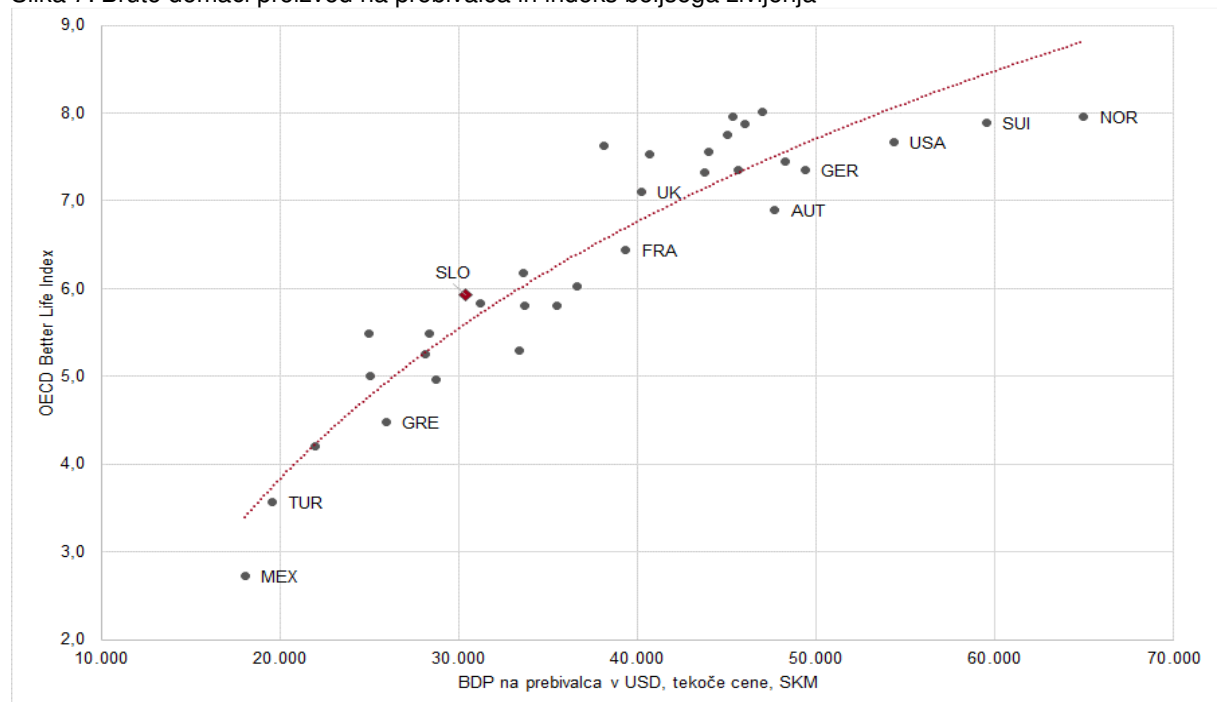
Strateški cilji za uresničitev vizije, ki izhajajo iz stanja in sprememb v demografski strukturi prebivalstva:

1. Blaginja vseh generacij in dostojno ter varno staranje v domačem okolju
2. Vključenost vseh generacij v ekonomsko, družbeno, socialno in kulturno življenje v skladu z njihovimi preferencami in potrebami, ter medgeneracijsko sožitje
3. Ohranjanje in izboljšanje fizičnega in mentalnega zdravja ljudi vseh starosti

Okvir 3: Blaginja in gospodarska razvitost

Uspešno delujoče gospodarstvo je eden izmed pomembnih temeljev za zagotavljanje blaginje. Primerjava bruto domačega proizvoda na prebivalca v standardih kupne moči in indeksa boljšega življenja, ki ga je razvila OECD in zajema 11 dimenzij blaginje, namreč kaže, da je indeks boljšega življenja višji v državah z višjo stopnjo gospodarske razvitosti. Gospodarska razvitost je zato pomemben dejavnik pri oblikovanju odgovorov na izzive dolgožive družbe. Njena krepitev bo omogočila večjo stopnjo zaposlenosti in zmanjšanje brezposelnosti ter rast dohodkov, ki so vir prispevkov oziroma sredstev za financiranje sistemov socialne zaščite.

Slika 7: Bruto domači proizvod na prebivalca in indeks boljšega življenja

Vir: OECD, preračuni UMAR. Opomba: SKM – standardi kupne moči

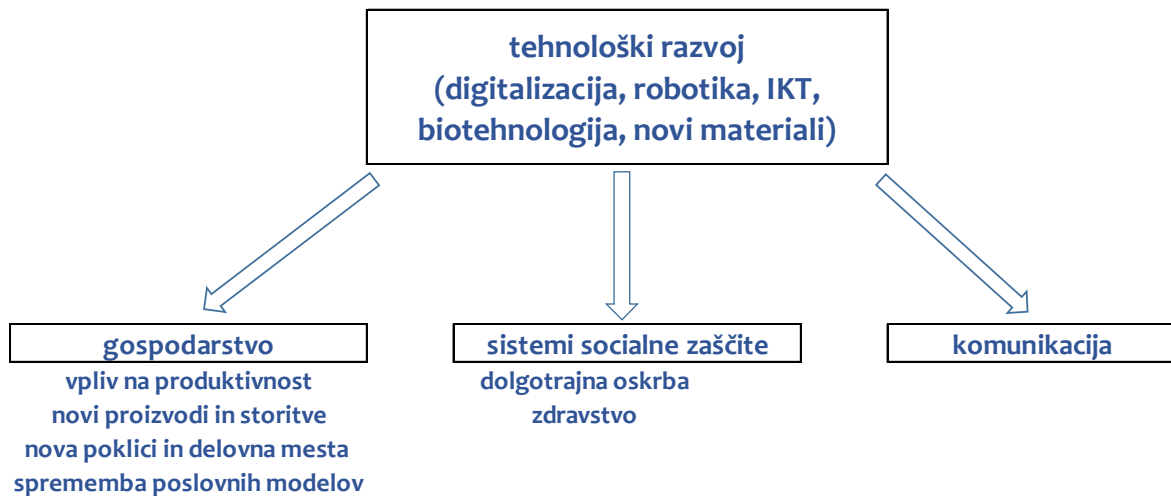
3. TRENDI V ŠIRŠEM OKOLJU, KI VPLIVAJO NA OBLIKOVANJE STRATEGIJE

Strategija upošteva prevladujoče trende, ki zaznamujejo gospodarski in družbeni razvoj ter bodo ključno vplivali na prihodnjo družbo in oblikovanje odzivov na staranje družbe. Spreminjanje starostne strukture (več v Prilogi 1) v razvitih državah je že takšen megatrend¹¹, ki je tudi povod za pripravo strategije dolgožive družbe.

A) Med drugimi megatrendi sta ključna *tehnološki razvoj in digitalizacija družbe*.

Tehnološki razvoj prinaša vedno hitrejša spremembe v gospodarstvu in družbi, spreminja naravo in organizacijo dela

Slika 8: Tehnološki razvoj vpliva na številna področja

Tehnološki razvoj prinaša vedno hitrejša spremembe v gospodarstvu s spremembo proizvodnih procesov in poslovnih modelov ter ustvarjanjem novih proizvodov in storitev.. Nekateri tradicionalni poklici izginjajo, nastajajo pa novi poklici in nova delovna mesta, ki zahtevajo nova znanja in veščine¹². To bo zahtevalo vseživljenjsko izobraževanje in usposabljanje ter prilagajanje spremenjenemu poslovnemu okolju, kar velja tako za podjetja kot za zaposlene. S tem bodo koristili, ki jih tehnološki razvoj in digitalizacija prinašata, izkoriščene v večji meri. Tudi na področju zdravstva in dolgotrajne oskrbe tehnološki napredek prinaša velike spremembe, ki na eni strani povečujejo

¹¹ Sprememba na globalni ravni, ki redefinira družbo v prihodnosti s svojim daljnosežnim vplivom na življenje posameznika, gospodarstvo, družbo in kulturo.

Brynjolfsson, McAfee: The Second Machine Age: Work, Progress and Prosperity in a time of Brilliant Technologies

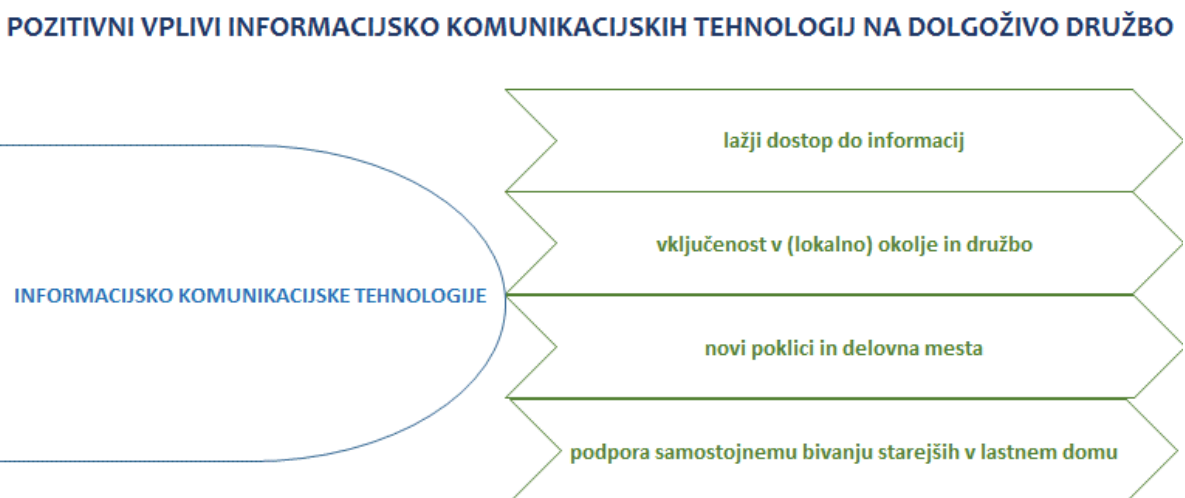
kakovost teh storitev in kakovost življenja ter bivanja in lahko tudi zmanjšujejo nekatere izdatke, hkrati pa na drugi strani vplivajo tudi na povečevanje izdatkov (t.i. nedemografski dejavniki v zdravstvu). Ob tem vse bolj pomembna postaja integrirana oskrba, kjer se briše meja med zdravstvenimi in socialnimi storitvami. Socialni in zdravstveni sistem bo lahko dolgoročno vzdržen lahko samo, če bomo del klasičnih storitev nadomestili z elektronskimi storitvami e-zdravja in e-oskrbe. Na ta način bodo starejši lahko tudi dlje časa samostojno živeli v domačem okolju.

Slika 9: Nekateri ključni tehnološki dosežki, pomembni za dolgoživo družbo

Vir: WEF, 2016, Kai Leichsenring, European Centre for Welfare Policy and Research, 2016.

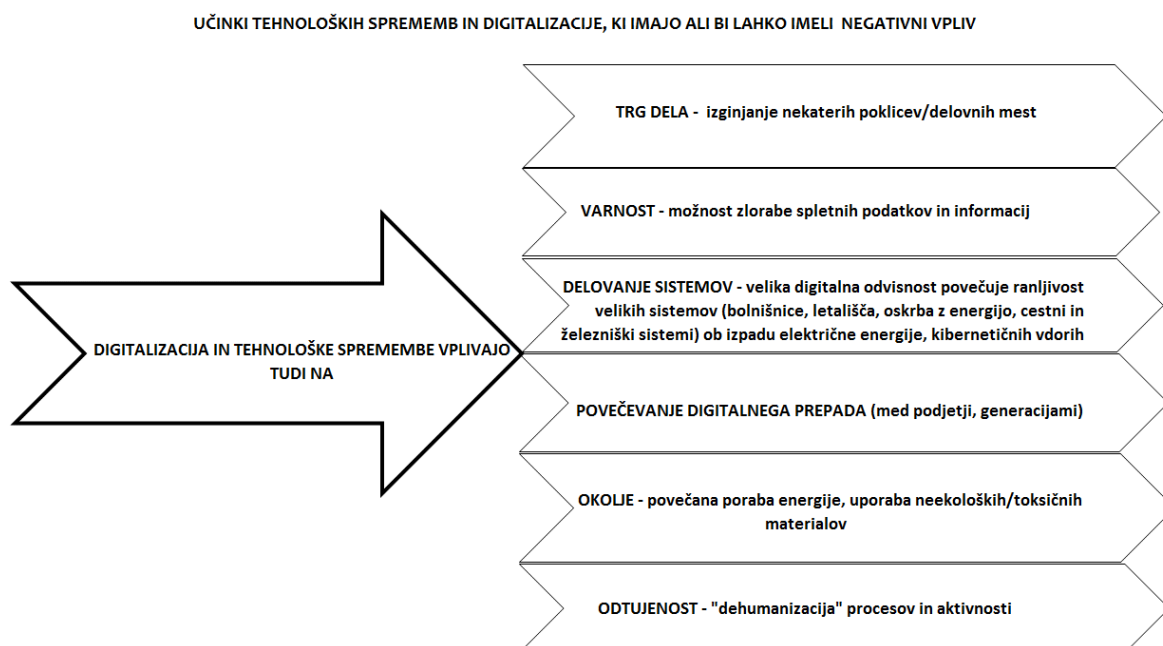
Slika 10: Pozitivni vplivi razvoja IKT na dolgoživo družbo

Hkrati tehnološki razvoj in digitalizacija prinašata tudi tveganja. V kontekstu dolgožive družbe velja predvsem izpostaviti spremembe, ki imajo lahko negativen vpliv na trg dela, varnost, delovanje velikih

sistemov, komunikacijo in sposobnost uporabe sodobnih tehnologij. Ti vplivi so lahko prisotni na ravni družbe in posameznika.

Slika 11: Tehnološke spremembe in digitalizacija prinašajo tudi nekatera tveganja

Družba se bo morala prilagoditi okolju digitalizacije in hitrih tehnoloških spremembah, ki bodo v marsičem olajšale dosednji način bivanja, komuniciranja, transporta, vendar hkrati predstavljajo izziv z uporabniškega vidika. Digitalizacija bo olajšala komunikacijo, vendar predstavlja tudi tveganje za povečevanje medgeneracijskega prepada. Povečevanje digitalnega prepada oziroma vrzeli med »digitalno pismenimi« in »digitalno nepismenimi« tako narekuje spremembe v izobraževanju in oblikovanje novih podpornih/svetovalnih poklicev.

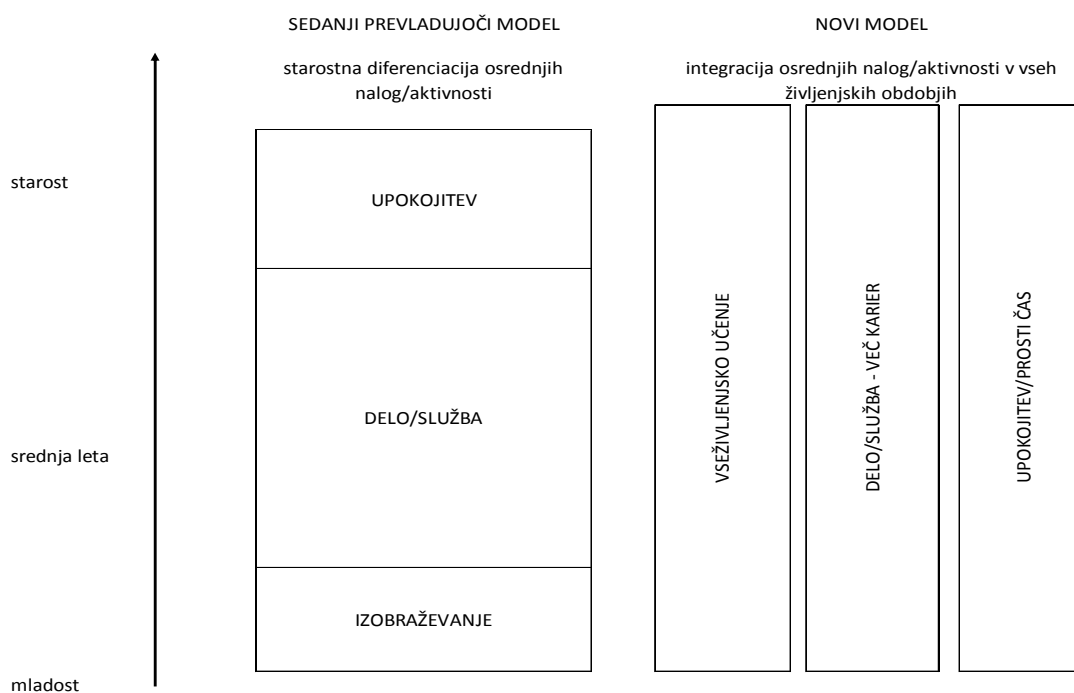
Razvoj IKT in možnost neposrednega komuniciranja na družabnih omrežjih bosta vplivala na hitro rast »sodelovalnega gospodarstva«. To bo vplivalo na trg dela (nove možnosti zaposlovanja, predvsem atipične zaposlitve) in delovanje ponudnikov proizvodov in storitev, ki so najbolj zastopani v sodelovalnem gospodarstvu, posameznikom pa bo nudilo možnost zniževanja stroškov in hkrati nove vire dohodkov.

B) Ob podaljševanju življenjske dobe in vedno večji hitrosti uvajanja tehnoloških sprememb v družbo in gospodarstvo se spreminja tudi *pojmovanje delovnega življenjskega cikla*. Ta drugačna percepcija se bo po predvidevanjih¹³ v prihodnosti še okrepila. S podaljševanjem trajanja življenja, spreminjanjem poklicev in

¹³ Ages, Generations and the Social Contract: The Demographic Challenges Facing the Welfare State; Editors: Véron, Jacques, Pennec, Sophie, Légaré, Jacques (Eds.)

večjo potrebo po vseživljenjskem učenju bo tradicionalni življenjski cikel (izobraževanje - delovno aktivno obdobje - upokojitev) zamenjal bolj fleksibilen in fluiden koncept (slika 12): posameznik bo imel lahko več karier in se bo moral izobraževati oziroma usposablјati skozi celo življenjsko obdobje (tudi zaradi tehnološkega razvoja, spreminjanja poklicev in potrebe po novih znanjih ter veščinah), po formalni upokojitvi bo ostal aktiven in prispeval k skupnosti (delne zaposlitve, mentorstvo, prostovoljstvo, socialno podjetništvo).

Slika 12: Spremembe v življenjskem ciklu

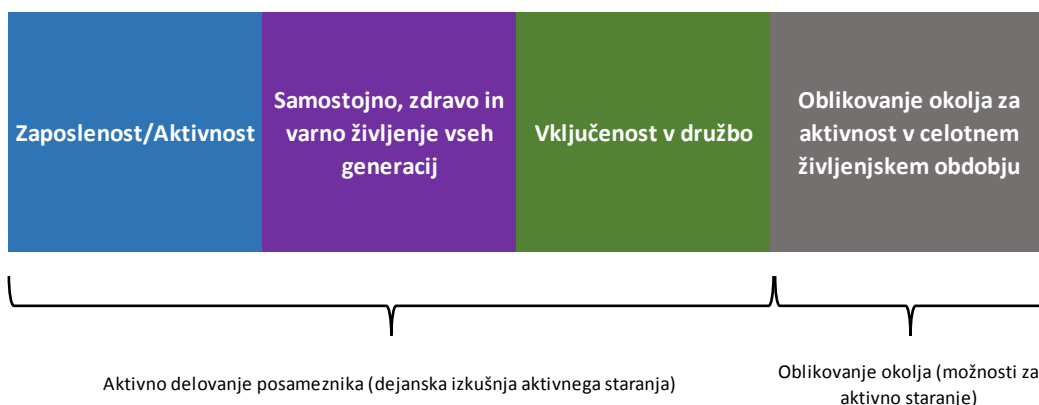
C) Trend, ki se krepi v 21. stoletju, je fleksibilizacija trga dela, ki se kaže v naraščanju deleža fleksibilnih (atipičnih) oblik dela in bo imela tudi v Sloveniji vedno večji vpliv na trg dela in financiranje sistemov socialne varnosti ter socialno varnost posameznika. Tako kot v drugih državah se tudi v Sloveniji soočamo s prekarizacijo trga dela, ki bo med drugim vplivala na sisteme socialne zaščite in socialno varnost posameznika. Večja negotovost na trgu dela in večja razširjenost atipičnih (med njimi tudi prekarnih) oblik dela sta zato, poleg demografskih sprememb, pomembna dejavnika, ki narekujeta prilagajanje sistemov socialne zaščite v smeri zagotavljanja vzdržnega prehoda med različnimi življenjskimi obdobji. Sedanji sistem zbiranja sredstev za financiranje sistemov socialne zaščite temelji na prispevkih, ki se plačujejo iz pogodb sklenjenih za poln delovni čas za nedoločeno obdobje. Odločitev delodajalcev oziroma posameznika, da izbira možnosti plačevanja minimalnih prispevkov, ki je dostikrat povezana z atipičnimi prekarnimi zaposlitvami, vpliva tako na obseg zbranih sredstev kot na višino prejemkov, ki jih sistemi socialne zaščite lahko zagotavljajo.

4. STEBRI STRATEGIJE

Oblikovanje usmeritev za uresničitev razvojnih ciljev Strategije dolgožive družbe je razdeljeno na štiri sklope (stebre):

1. **Zaposlenost/delovna aktivnost** (prilagoditve na trgu dela, vključno z izobraževanjem in usposabljanjem, spodbujanje priseljevanja tuje delovne sile)
2. **Samostojno, zdravo in varno življenje vseh generacij** (sistemi socialne zaščite, dostopnost do zdravstvenih storitev in dolgotrajne oskrbe, skrb za zdravje, zmanjševanje neenakosti v zdravju)
3. **Vključenost v družbo** (medgeneracijsko sodelovanje, prostovoljstvo, uporaba IKT za komunikacijo, preprečevanje diskriminacije in nasilja v družbi, politična participacija)
4. **Oblikovanje okolja za aktivnost v celotnem življenjskem obdobju** (prilagoditve v gospodarstvu, bivalnih razmer in prometne ureditve s podporo IKT in tehnoloških rešitev)

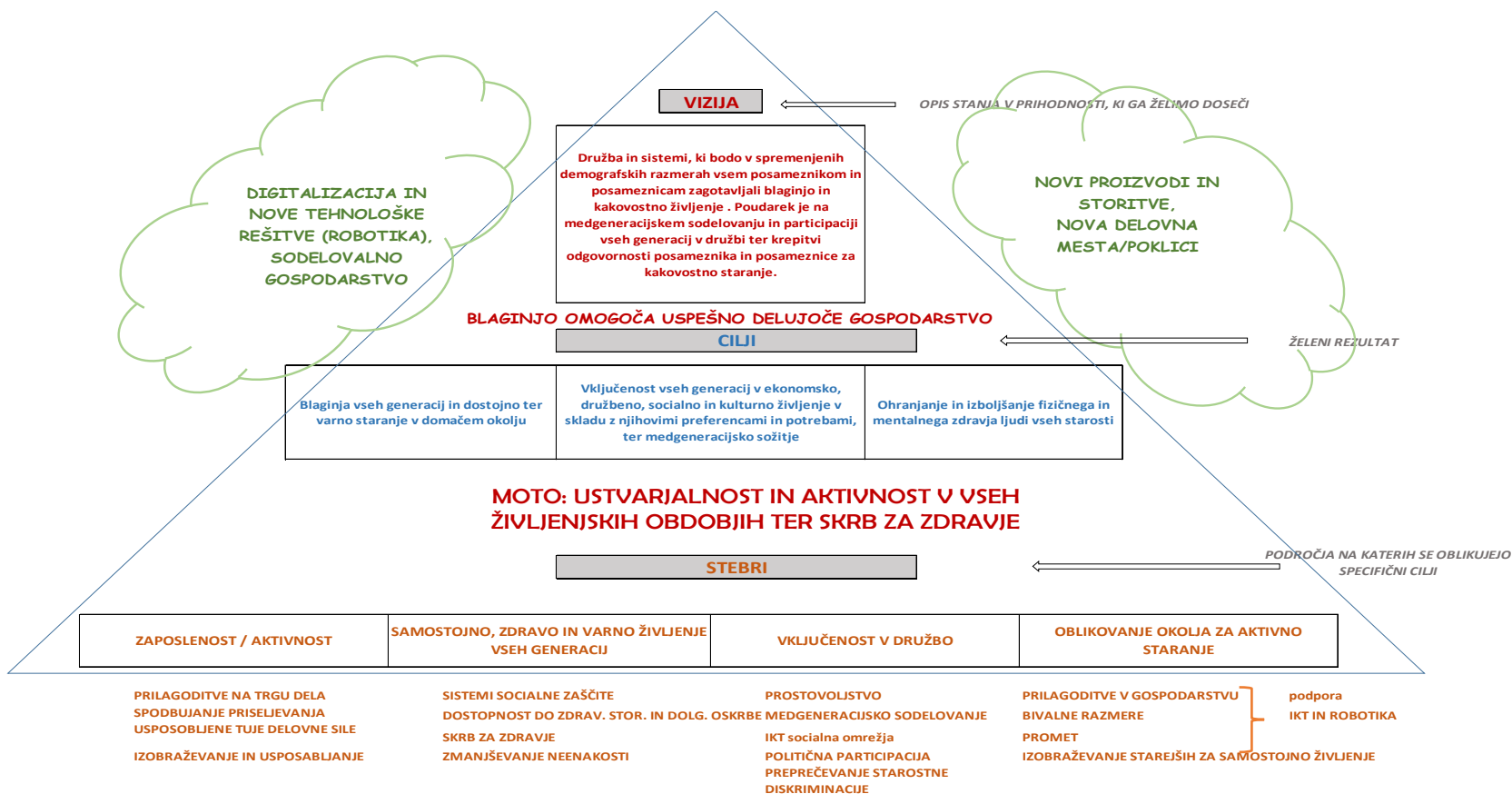
Slika 13: Aktivnost v vseh življenjskih obdobjih – štiri stebri

Vir: Active Ageing Index 2014. Analytical Report

<http://www1.unece.org/stat/platform/display/AAI/Active+Ageing+Index+Home>

Shematski prikaz vizije, ciljev in stebrov Strategije dolgožive družbe

5. USMERITVE STRATEGIJE DOLGOŽIVE DRUŽBE¹⁴

V nadaljevanju so podani **predlogi usmeritev** (ki so **podlaga za razpravo, zato se bodo še dopolnjevale**)!

Usmeritve strategije dolgožive družbe so podlaga za oblikovanje ukrepov v okviru posameznih sklopov oziroma stebrov. Ob tem je treba upoštevati, da bodo na posameznih področjih ukrepi zaradi demografskih sprememb prilagojeni različnim starostnim skupinam.

5.1. Zaposlenost (trg dela in izobraževanje)

Spremenjena starostna struktura prebivalstva in posledično zmanjšanje ponudbe delovne sile ob sedanjih urejenosti trga dela in pokojninskega sistema bi lahko sčasoma znižala potencial za gospodarsko rast, zato so potrebne prilagoditve na trgu dela in na področju izobraževanja, ki bodo zagotovile daljše ostajanje v aktivnosti in učinkovito izkoriščanje potenciala vseh generacij. Možnosti za delovno aktivnost posameznika/ice pomembno določa povpraševanje po delovni sili, ki je odvisno od gospodarskih razmer. Eno izmed vodil pri oblikovanju usmeritev za politiko trga dela in izobraževanja je tudi preseganje treh mitov glede delovnih sposobnosti starejših¹⁵: (i) slabše zdravstveno stanje starejših (po raziskavi SHARE¹⁶ se pri sedanjih generacijah duševno in fizično zdravje, ki je pomembno tudi za delo, začne bistveno zmanjševati po 73. letu); (ii) starejši so manj produktivni (s prilagoditvijo delovnih mest oz. nalog je možno bolje izkoristiti potencial starejših, povezan predvsem z izkušnjami); (iii) s podaljševanjem delovne dobe se zmanjšuje število delovnih mest za mlade («lump of labour fallacy»). Hkrati pa staranje prebivalstva predstavlja priložnost za razvoj novih storitev, proizvodov in s tem delovnih mest.

Zagotavljanje zadostne delovne sile

Demografske spremembe zmanjšujejo delež prebivalstva med 20 in 64 let, kar bi ob sedanjih urejenosti trga dela in pokojninskega sistema ter migracijskih tokovih v prihodnosti zmanjšalo ponudbo delovne sile in omejevalo možnosti za zagotavljanje in povečevanje blaginje prebivalstva. Podaljševanje trajanja življenja zato zahteva daljše trajanje delovne aktivnosti (zgodnejši vstop v zaposlitev in kasnejše upokojevanje). Izkušnje drugih držav kažejo, da k podaljšanju trajanja delovne aktivnosti lahko prispeva tudi delno upokojevanje¹⁷. V primerjavi z drugimi državami je v Sloveniji stopnja aktivnosti in delovne aktivnosti izrazito nizka pri mladih in starejših (glej Priloga 1). V zadnjih letih je prav tako skromen tudi selitveni prirast¹⁸. Zato so potrebne politike, ki so usmerjene v zagotavljanje zadostne ponudbe delovne sile.

Usmeritve:

- spodbujanje daljše delovne aktivnosti (tudi s podpiranjem več karier v življenjskem obdobju, omogočanjem kontinuiranega izobraževanja in usposabljanja, z uvajanjem fleksibilnejših oblik dela za starejše in upokojeince) s ciljem večje delovne aktivnosti starejših;

¹⁴ V uvodnih odstavkih večine predlaganih usmeritev so podane ključne ugotovitve analize Demografske spremembe ter njihove ekonomske in socialne posledice (UMAR, 2016; Priloga 1), pri nekaterih usmeritvah pa so podlage povzete tudi iz analiz drugih domačih in tujih inštitucij.

¹⁵ The Silver economy as a Pathway for Growth (OECD, 2014)

¹⁶ Börsch-Supan, A. (2016). Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) Wave 5. Release version: 5.0.0. SHARE-ERIC. Data set. DOI: 10.6103/SHARE.w5.500.

¹⁷ Več glej Eurofound (2016).

¹⁸ Po podatkih SURS je selitveni prirast v obdobju 2010-2015 znašal v povprečju 450 oseb letno.

- zagotavljanje možnosti za večjo participacijo na trgu dela, še posebej med starejšim in mlajšim prebivalstvom s ciljem večje stopnje delovne aktivnosti mladih in starejših,
- zmanjševanje neskladij med ponudbo in povpraševanjem na trgu dela,
- spodbujanje priseljevanja za namene zaposlitve in zmanjšanja neskladij na trgu dela;
- oblikovanje pogojev za zmanjšanje odseljevanja državljanov Slovenije;
- spodbujanje vračanja izseljenih državljanov Slovenije;
- zagotavljanje možnosti za integracijo tujcev.

Prilagoditev delovnih mest in delovnega časa

Pomanjkanje prilagodljivih oblik delovnega časa lahko predstavlja oviro za daljšo delovno aktivnost in za vključevanje na trg dela. Zaposleni lahko imajo ob zaposlitvi tudi druge obveznosti (kot na primer skrb za otroke, vnuke ali bolne sorodnike), ki jim ob neprilagodljivih oblikah dela otežujejo usklajevanje zasebnega in poklicnega življenja. To lahko pri starejših vpliva tudi na zgodnejši izstop s trga dela, pri mladih pa lahko vpliva na odločitve glede oblikovanja družine. Vlaganja delodajalcev v varstvo pri delu in prilagajanje delovnih mest potrebam starejših lahko prispeva k daljši delovni aktivnosti¹⁹ in manjšemu obsegu odsotnosti z dela (absentizmu).

Usmeritve:

- uvajanje prilagodljivega delovnega časa in prostora;
- oblikovanje ustreznih pogojev dela (zagotavljanje varstva in zdravja na delovnem mestu);
- omogočanje fleksibilnega delovnega časa in prostora zaposlenim, ki skrbijo za sorodnike ali sosede;
- prilagajanje delovnih mest in procesov starejši delovni sili;
- prilagajanje delovnih mest in procesov zaradi tehnološkega napredka in digitalizacije.

Medgeneracijski prenos znanja in spodbujanje ustvarjalnosti na delovnem mestu

Delovna aktivnost je pomembna za socialni položaj in vključenost posameznika ter medgeneracijsko sodelovanje na delovnem mestu in v družbi. Sedanje dojemanje prispevka starejših k družbi je v Sloveniji slabše kot v drugih državah EU, saj imamo najmanjši delež vprašanih, ki meni, da lahko starejši od 55 let kot zaposleni prispevajo k družbi²⁰. Pogosto pa je prisotna tudi diskriminacija na delovnem mestu²¹. Prepoznavanje in upoštevanje različnih značilnosti generacij, ki delajo skupaj v istem podjetju, prispeva k bolj učinkoviti uporabi človeških virov. Delo v večgeneracijskem okolju ponuja tudi možnosti za kombiniranje znanja različnih generacij in medgeneracijskega prenosa znanj, ki lahko poveča produktivnost v podjetju. Razsikava MEET Change²² kaže na premajhno razvitost upravljanja z različnimi starostnimi skupinami v podjetjih (age managementa).

Usmeritve:

- promoviranje in podpiranje pozitivnega mnenja o staranju, starejših in njihovem prispevku k družbi tudi z delovno aktivnostjo;
- preprečevanje starostne diskriminacije na delovnem mestu;

¹⁹ Kavaš in drugi (2015) Podaljšano zaposlovanje in odloženo upokojevanje, Projekt aktivno in zdravo staranje v Sloveniji (AHA.si)

²⁰ Active Ageing (2012) Special Eurobarometer No.378.

²¹ Po podatkih Eurobarometra Active Ageing (2012) je imelo 21% vprašanih diskriminiranih ali pa so bili priča starostni diskriminaciji na delovnem mestu .

²² Ackermann, G.in drugi (2014).

- krepitev upravljanja z različnimi starostnimi skupinami (prilagajanje kadrovskega načrta, krepitev medgeneracijskega prenosa znanja v podjetjih);
- spodbujanje prenosa znanja med generacijami (npr. mentorske sheme, ustvarjalni laboratoriji);
- spodbujanje ustvarjalnosti vseh generacij na delovnem mestu.

Dostop do izobraževanja in usposabljanja

Daljša delovna aktivnost in tehnološke spremembe zahtevajo stalno izpopolnjevanje veščin za večjo prilagodljivost posameznika na delovnem mestu in zaposljivost. Delež vključenih v vseživljenjsko učenje v Sloveniji s starostjo upada hitreje kot v drugih državah. Zato je vključenost starejših v vseživljenjsko učenje oz. usposabljanje pomembna za njihovo delovno aktivnost in produktivnost na delovnem mestu ter vključenost v družbo. Prilagajanje spremembam, ki jih bo na delovnih mestih prinesla digitalizacija, bo terjalo pridobivanje novih znanj. Raziskava PIAAC je pokazala, da je uspešnost odraslih pri reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih pri nas slaba.

Usmeritve:

- vzpostavitev sistemskih možnosti za kontinuirano izobraževanje in usposabljanje na delovnem mestu ter možnosti za izobraževanje za spremembo delovne kariere (z jasno določitvijo nalog države, posameznika in delodajalcev);
- prilagoditev izobraževalnega sistema potrebam po kontinuiranemu izobraževanju in usposabljanju;
- krepitev (kulture) vseživljenjskega učenja posameznikov v družbi in podjetjih;
- prilagoditev izobraževalnih sistemov v smeri večjega spodbujanja ustvarjalnosti in podjetnosti,
- povečanje vključenosti starejših v vseživljenjsko učenje za večjo zaposljivost, in omogočanje vseživljenjske karierni orientacije za karierni razvoj in spremembo kariere;
- vlaganje v povečanje zaposljivosti nizko izobraženih in starejših preko krepitev delovanja aktivne politike zaposlovanja;
- prilagajanje izobraževalnih programov spremembam, ki jih prinaša digitalizacija.

Nove možnosti za razvoj delovnih mest

V Sloveniji zaostajamo po deležu zaposlenih v dejavnosti socialnega varstva in zdravstva, kar je v veliki meri povezano z zaostajanjem v razvoju dolgotrajne oskrbe v skupnostnih oblikah. Zato področje zdravstva in socialnega varstva predstavlja priložnost za razvoj novih delovnih mest. V drugih državah se pri izvajanju socialno varstvenih storitev povečuje pomen fleksibilnih oblik prilagojenih lokalnim razmeram, ki pogosto temeljijo na javno zasebni partnerstvih. Pomembno vlogo pri izvajanju teh storitev pa lahko ima tudi socialno podjetništvo. Socialna podjetja nudijo proizvode in storitve, ki so v javnem interesu in razvijajo inovativne rešitve za reševanje socialnih, gospodarskih, okoljskih in drugih problemov. Ta podjetja so lahko tržno naravnana in ustvarjajo prihodek, presežke nad odhodki pa usmerjajo nazaj v socialno podjetniško dejavnost, nudijo možnost zaposlovanja in socialno ter poklicno reintegracijo ranljivih skupin ljudi. Večjim potrebam po dolgotrajni oskrbi in drugih poklicih za delo s starejšimi se bodo morali prilagoditi tudi programi izobraževanja.

Poleg povečanih potreb po storitvah socialnega varstva in zdravstva zaradi staranja prebivalstva obstajajo priložnosti za razvoj novih delovnih mest tudi na drugih področjih (npr. razvoj zelenih delovnih mest) v povezavi z razvojem krožnega gospodarstva.

Usmeritve:

- večja podpora razvoju javno-zasebnega partnerstva in zasebnosti, ki ob ustrezni regulaciji in nadzoru lahko uspešno pokrije del naraščajočih potreb v zdravstvu in dolgotrajni oskrbi;
- večja podpora delovanju nevladnih organizacij in društev, ki ob delni podpori javnih virov in tudi evropskih sredstev delujejo na področju zdravstva in dolgotrajne oskrbe;
- krepitev družbenega (socialnega) podjetništva, ki spodbuja medgeneracijsko sodelovanje in katerega primarni cilje je družbena korist;

- razvijanje formalnih in neformalnih izobraževalnih programov za izvajanje socialno varstvenih storitev delo s starejšimi,
- spodbujanje nastajanja novih delovnih mest na področju zelene ekonomije oziroma krožnega gospodarstva.

5.2. Samostojno, zdravo in varno življenje vseh generacij

Na oblikovanje pogojev za samostojno, zdravo in dostojno življenje vseh generacij pomembno vplivajo: (i) ekonomska aktivnost, ki zagotavlja dohodkovno varnost (več glej poglavje Zaposlenost); (ii) zdravstveno stanje prebivalstva, (iii) sistemi socialne zaščite, ki z zagotavljanjem primernih dohodkov in dostopnosti do zdravstvenih storitev in dolgotrajne oskrbe prispevajo k kvaliteti življenja vseh generacij.

Izboljševanje zdravja, zmanjšanje neenakosti v zdravju in preprečevanje oviranosti

Zdravje je pomemben dejavnik razvoja družbe in močno vpliva na položaj posameznika v družbi. Povečanje zdravih let življenja lahko vpliva na zmanjšanje izdatkov za zdravstvo in izboljšanje blaginje vseh generacij. Izkušnje drugih držav kažejo, da lahko ukrepi, ki so usmerjeni v spodbujanje zdravega načina življenja in preventivni zdravstveni programi pomembno vplivajo na kvaliteto življenja in izboljšujejo dolgoročno vzdržnost sistemov socialne zaščite.

Neenakosti v zdravju so v največji meri posledica socialno ekonomskih razlik; prisotne so že v zgodnjem otroštvu in se postopoma krepijo ter vplivajo na celotno življenje posameznika, na njegovo aktivnost, materialno blaginjo, zdrava leta življenja in pričakovano trajanje življenja²³.

Spodbujanje zdravega načina življenja

Slovenija se uvršča med države, kjer je nadpovprečen delež prebivalstva izpostavljen dejavnikom tveganja za zdravje, saj je delež rednih kadilcev med odraslimi in poraba alkohola na odraslega prebivalca pri nas nad povprečjem razvitih držav. Tudi delež odraslih s prekomerno težo je v Sloveniji nad povprečjem EU, pri čemer so neenakosti v debelosti odraslih glede na izobrazbo celo najvišje v EU. Debelost je vzrok za številne bolezni in povzroča visoke stroške v zdravstvu in dolgotrajni oskrbi. Omenjeni dejavniki prispevajo tudi k temu, da brez oviranosti in potrebe po pomoči druge osebe preživimo v povprečju le 59 let (t. i. leta zdravega življenja) oz. 72 % življenja, kar je precej manj kot v povprečju EU. Prav tako pa omenjeni dejavniki vplivajo na absentizem, ki je pri nas bolj prisoten kot v povprečju OECD. Slovenija se uvršča tudi med države z najvišjo stopnjo samomorilnosti med državami OECD. OECD (2015) izpostavlja, da na samomorilnost vpliva več dejavnikov, ki pogosto izražajo poslabšanje socialnih razmer v posameznikovem življenju²⁴.

Usmeritve²⁵:

- strukturni ukrepi za zagotavljanje in spodbujanje zdravju prijaznega okolja,
- okrepitev politik za obvladovanje tveganega vedenja, ozaveščanje o zdravem življenjskem slogu;

²³ Povzeto po OECD (2016) Generation Next: How to Prevent Ageing Unequally

²⁴ Kot pomembne dejavnike tako navajajo npr. težave v osebnih odnosih, čezmerno pitje alkohola (ali uživanjem drog), brezposelnost, klinična depresija in druge duševne bolezni.

²⁵ Nekatere izmed usmeritev so deloma že zajete v sprejetih dokumentih (npr. Resolucija o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2016-2025 "skupaj za družbo zdravja", Nacionalni program za prehrano in gibanja za zdravje 2015-2025 ter novi ukrepi za trajnostno prihodnost Evrope COM(2016)).

- krepitev programov preprečevanja bolezni z zgodnjim odkrivanjem dejavnikov tveganega vedenja na primarni ravni ter programi zgodnjega odkrivanja raka;
- oblikovanje programov za povečanje vlaganj delodajalcev v zdravje zaposlenih;
- okrepitev programov za promoviranje zdravja in zdravega življenjskega sloga (predvsem bolj zdrava prehrana in gibanje);
- okrepitev področja duševnega zdravja.

Zmanjševanje neenakosti v zdravju

V Sloveniji so neenakosti v zdravju glede na izobrazbo višje kot v povprečju držav OECD. Močno odstopamo zlasti po zelo veliki razliki med nizko in visoko izobraženimi moški. Te neenakosti v zdravju vodijo tudi do neenakosti v oviranosti pri dnevnih aktivnostih in so glavni razlog za nizka leta zdravega življenja. Slabše zdravje vpliva tudi na materialno blaginjo, kar povečuje neenakosti v družbi, še posebej med starejšimi.

Usmeritve:

- oblikovanje ukrepov za krepitev zdravja skozi celotno življenjsko obdobje;
- oblikovanje medresorske politike za zmanjševanje neenakosti v zdravju, ki zajemajo tudi zagotavljanje kvalitetne vzgoje in izobraževanja otrokom iz socialno šibkejšega okolja;
- zmanjševanje materialne prikrajšanosti mora postati ključni cilj vseh politik;
- oblikovanje programov za vključevanje socialno šibkejših v programe telesne vadbe;
- oblikovanje programov ozaveščanja prebivalstva o zdravi prehrani in za zagotavljanje dostopnosti zdrave prehrane za socialno šibkejše.

Preprečevanje oviranosti

S staranjem se povečuje tveganje za nastanek nekaterih bolezni in stanj, ki vplivajo ne le na zdravstvene izdatke in izdatke za dolgotrajno oskrbo, temveč tudi na sposobnost samostojnega življenja. V Sloveniji znaša delež zelo oviranih²⁶ oseb v celotni populaciji okoli 10 % in se s starostjo povečuje, vendar pri vseh starostnih skupinah presega povprečje EU²⁷. Hkrati pa se bo s povečanjem deleža prebivalstva nad 85 let zelo zaostrial zlasti problem demence²⁸.

Usmeritve:

- oblikovanje programov za preprečevanje oviranosti pri starejših s programi preprečevanja padcev, telesne vadbe, razvojem zgodnje rehabilitacije in dolgotrajne oskrbe v domačem okolju;
- ureditev področja obravnave oseb z demenco, vključno s potrebo po oblikovanju bolnikom z demenco prijazne skupnosti in storitve, ki bodo povečevale kakovost bivanja bolnikom in njihovim bližnjim.

²⁶ Delež 'zelo oviranih' se v projekcijah EK uporablja za oceno deleža populacije, ki je odvisna od pomoči tuje osebe pri opravljanju osnovnih dnevnih aktivnosti (ang. dependent population).

²⁷ Voljč (2016) opozarja na naslednje javno-zdravstvene izzive v povezavi z demografskimi spremembami: padci, inkontinenca in demenca.

²⁸ Po OECD (2013) bodo ekonomske in socialne posledice zaradi kroničnih bolezni možganov, kot je demenca in Alzheimerjeva bolezen, v prihodnosti postale glavni zdravstveni problem. V Sloveniji se bo po ocenah zaradi hitrega staranja prebivalstva se bo do leta 2035 število bolnikov z demenco povečalo za skoraj 60 %.

Sistemi socialne zaščite

Naloge sistemov socialne zaščite

Demografske spremembe, naraščanje dohodkovnih neenakosti in naraščanje razširjenosti atipičnih oblik dela, še posebej prekarnih oblik dela, lahko vodijo v povečevanje neenakosti v družbi. Sistemi socialne zaščite morajo zagotavljati socialno in dohodkovno varnost posameznika v vseh življenjskih situacijah in skozi celoten življenjski cikel, pri čemer morajo upoštevati spremembe v pojmovanju delovnega življenjskega ciklusa in naraščanje deleža atipičnih oblik dela.

Usmeritve:

- oblikovanje sistema socialne zaščite, ki posamezniku omogoča in olajšuje prehode med različnimi življenjskimi obdobji in podpira odločitve o oblikovanju družine;
- oblikovanje sistema socialne zaščite, ki prispeva k zagotavljanju primernih dohodkov za življenje socialno ogroženim, vendar spodbuja njihovo delovno aktivnost.

Financiranje sistemov socialne zaščite

S staranjem prebivalstva se spreminja razmerje med ekonomsko aktivnimi in neaktivnimi, kar zmanjšuje dostopnost do storitev, ki jih nudijo sistemi socialne zaščite in njihovo javnofinančno vzdržnost. To še posebej velja za pokojninsko in zdravstveno zavarovanje, katerih financiranje temelji predvsem na prispevkih delovno aktivnih. Dolgoročne projekcije Evropske komisije kažejo, da naj bi v Sloveniji ob nespremenjenih politikah javni izdatki za financiranje sistemov socialne zaščite do leta 2060 dosegli četrtno BDP²⁹ (glej slika 2 razvojno izhodišče). Učinek staranja prebivalstva na javnofinančne izdatke je v Sloveniji še posebej velik na področju pokojnin, ki predstavljajo tudi največji delež izdatkov, povezanih s staranjem. Daljše trajanje življenja zahteva tudi daljše trajanje delovne aktivnosti, vendar simulacije podaljševanja upokojitvene starosti ali pokojninske dobe kažejo, da bodo poleg teh potrebni še drugi ukrepi za izboljšanje dolgoročne vzdržnosti pokojninskega sistema v Sloveniji³⁰.

Usmeritve:

- prilagoditve sistemov socialne zaščite (pokojninsko in zdravstveno zavarovanje, dolgotrajna oskrba) demografskim razmeram z bolj enakomerno porazdelitvijo bremen financiranja med generacijami ter med ekonomsko aktivnimi in neaktivnimi;
- določiti nova razmerja med viri financiranja za zagotavljanje blaginje prebivalstva na področju pokojnin, zdravja in dolgotrajne oskrbe, pri čemer je cilj zagotoviti dogovorjeno raven blaginje na vseh naštetih področjih;
- z diverzifikacijo javnih virov in pro cikličnimi mehanizmi zagotoviti stabilnost in dolgoročno vzdržnost vseh sistemov socialne zaščite;
- dopolnjevati javne vire financiranja sistemov socialne zaščite z spodbujanjem vključenosti širše populacije (aktivni in neaktivni) v zasebna zavarovanja, ki temeljijo na vzajemnih zavarovalnih shemah.

Pokojninski sistem in dostojni dohodki v starosti

Stopnje tveganja revščine starejših od 65 let v Sloveniji so relativno visoke, na kar pomembno vplivajo relativno nizke pokojnine, ki predstavljajo glavni vir dohodkov starejših, pri čemer so tveganju revščine še

²⁹ Vključno z izdatki za izobraževanje bo delež javnih izdatkov povezan z demografskimi spremembami leta 2060 po projekcijah EK dosegel 31,5 % (EC, 2015).

³⁰ UMAR (2016) Ekonomski izzivi.

posebej izpostavljene starejše ženske. Ker se s staranjem prebivalstva povečuje delež skupin prebivalstva, ki so pogosteje izpostavljene tveganju revščine (npr. samska upokojenska gospodinjstva), je treba sisteme socialne zaščite oblikovati tako, da bodo zagotavljali dostojne pokojnine oz. dohodke za življenje v vseh življenjskih obdobjih. Trenutno so pokojnine glede na višino prejemkov pred upokojitvijo bistveno nižje kot v povprečju EU³¹. Slovenija tudi spada med države, kjer je varčevanje za starost skromno³². Hkrati pa je skupno varčevanje prebivalcev relativno visoko v primerjavi z drugimi državami EU.

Usmeritve:

- strukturna reforma pokojninskega sistema, ki ohranja visoko pokritost in kombinira javne in zasebne vire;
- oblikovanje pokojninskega sistema, ki spodbuja daljše ostajanje v delovni aktivnosti, omogoča postopen prehod v upokojitev in zagotavlja primeren dohodek v starosti;
- vzpostavitev mehanizma za pretvorbo drugih oblik premoženja posameznika v dohodke v starosti (npr. obratna hipoteka, ki posamezniku omogoča rento v primeru odstopa stanovanjske pravice),
- spodbujanje varčevanja za starost oziroma kombinacije javnega in zasebnega pokojninskega varčevanja – finančno načrtovanje od začetka aktivne dobe in finančno opismenjevanje v šoli.
-

Zdravstveni sistem in sistem dolgotrajne oskrbe

Vlaganje v zdravje je naložba v človeške vire, ki prispeva povečanju blaginje prebivalstva in gospodarski rasti. Javno financiranje zdravstva in dolgotrajne oskrbe zagotavlja dostopnost vseh skupin prebivalstva do široke košarice pravic ter s tem prispeva tudi k zmanjševanju revščine in neenakosti, še zlasti med starejšimi. Kakovostnih storitev v sedanjem obsegu v prihodnosti ne možno zagotoviti predvsem z javnimi sredstvi, zato bodo, podobno kot pri pokojninskem sistemu, vedno večji pomen v financiranju imela tudi zasebna zdravstvena zavarovanja. Slednja lahko blažijo pritisk na rast neposrednih plačil iz žepa, ki sicer najbolj ogrožajo starejše in kronično bolne.

Usmeritve:

- ohranjanje in izboljšanje dostopnosti do zdravstvenih storitev in storitev dolgotrajne oskrbe z ustrežno kombinacijo javnih in zasebnih virov v obeh sistemih;
- široka vključenost populacije v univerzalno zdravstveno kritje in večja solidarnost pri financiranju zdravstvenega varstva,
- zagotovitev novega dodatnega javnega vira sredstev za sistem dolgotrajne oskrbe, ki bo temeljil na solidarnosti.

Zaradi demografskih in tehnoloških sprememb se hitro povečujejo potrebe v zdravstvu in v dolgotrajni oskrbi kar povzroča pritiske na rast javnofinančnih izdatkov. Za ohranitev dostopnosti do zdravstvenih storitev in storitev dolgotrajne oskrbe (DO) in za izboljšanje dolgoročne vzdržnosti sistemov bodo nujni stalni ukrepi za povečevanje učinkovitosti in uspešnosti obeh sistemov. Zaradi razdrobljenosti financiranja dolgotrajne oskrbe je smiselno oblikovati enovit sistem financiranja DO. Pomemben del sistema dolgotrajne oskrbe predstavljajo tudi neformalni oskrbovalci, ki jih OECD označuje kot hrbtnico sistemov dolgotrajne oskrbe³³.

Usmeritve:

- optimizacija zdravstvene oskrbe, zlasti s krepitvijo primarne ravni, z večjim poudarkom na obvladovanju kroničnih bolezni in razvojem novih načinov spremljanja zdravstvenega stanja bolnikov s pomočjo IKT;
- vzpostavitev učinkovitega sistema dolgotrajne oskrbe, ki bo spodbujal samostojno življenje na domu (v skupnostnih oblikah) tudi socialno šibkejšim, preprečeval poslabšanje zdravja in oviranosti prejemnikov ter njihovo prezgodnjo institucionalizacijo;
- večja finančna in strokovna podpora neformalnim oskrbovalcem;

³¹ To kažejo podatki OECD za leto 2014, več glej Priloga 2.

³² Več glej Priloga 2.

³³ Drole in Lebar (ured.) (2014): *Podpora samostojnemu bivanju v domačem okolju in dolgotrajne oskrbe*. Analitsko poročilo DP5 projekta AHA.SI

- spodbujanje lokalnih skupnosti k zagotavljanju programov in storitev za zadovoljevanje potreb po dolgotrajni oskrbi;
- zagotavljanje zadostne ponudbe kadrov v dolgotrajni oskrbi (migracije in aktivacija starejših).

5.3. Vključenost v družbo

Vključenost v družbo (na družbenem, socialnem, gospodarskem in kulturnem področju) je pomembna za dostojno in kakovostno življenje vseh generacij. Predpogoj za vključenost v družbo je dohodkovna varnost posameznika v vseh življenjskih obdobjih.

Usmeritev:

- zmanjševanje materialne prikrajšanosti je ključni cilj širše politike države in dogovorjenih prioritet razvoja vseh politik, ki temeljijo na načelu pravičnosti in enakega dostopa.

V dolgoživi družbi je za vključenost v družbo pomembno medgeneracijsko sodelovanje, dostopnost in poznavanje sodobnih informacijsko komunikacijskih orodij, politična participacija, prostovoljstvo ter vključevanje v ljubiteljsko in kulturno dejavnost. Pomembno je, da se posamezniki in posameznice v družbi počutijo varno in je zato nujna ničelna toleranca do starostne diskriminacije in pojavov »ageizma« (zlasti zanemarjanja, zapostavljanja) ter vseh oblik nasilja (psihično, fizično, ekonomsko), kar mora sicer veljati za vse potencialno ranljive skupine prebivalstva (otroci, osebe z invalidnostjo, krhki stari)..

Medgeneracijsko sodelovanje in povezovanje

Povezovanje in sodelovanje med generacijami in znotraj generacij povečuje medgeneracijsko sožitje ter medsebojno razumevanje. Gre predvsem gre za izmenjavo in prenos izkušenj ter znanj, medsebojno pomoč, druženje, učenje in širjenje socialne mreže. Vse to je v dolgoživi družbi pomembno tudi za večjo socialno vključenost starejših in zmanjšanje njihove osamljenosti.

Usmeritve:

- razvijanje možnosti in spodbujanje mladih ter starejših k medgeneracijskemu prenosu znanja na različnih področjih in promoviranje primerov dobrih praks (primer Simbioza; vzpostavljanje medgeneracijskih centrov in različnih novih struktur, ki omogočajo sodelovanje in povezovanje (povezava na usmeritve v poglavju Zaposlenost);
- spodbujanje medsebojne pomoči znotraj in zunaj družine: stari starši - vnuki, skrb za starejše ali invalidne sorodnike (povezava na usmeritve v podpoglavju Zdravstveni sistem in sistem dolgotrajne oskrbe).

Uporaba informacijsko komunikacijskih tehnologij

Napredek v razvoju sodobnih informacijsko komunikacijskih tehnologij (IKT) prinaša velike koristi na vseh področjih življenja in dela, vendar z uporabniškega vidika za starejše predstavlja velik izziv, saj se vrzel med »digitalno pismenimi« in »digitalno nepismenimi« povečuje. S tem se pojavlja tudi tveganje za povečevanje medgeneracijskega prepada. Uporaba informacijske tehnologije lahko poveča socialno vključenost starejših (dostop do informacij, storitev, komunikacija s prijatelji in družino, vključenost v socialna omrežja, možnosti za učenje in izobraževanje, delo na daljavo). Bistveno jim lahko poveča samostojnost, olajša in izboljša nadzor nad življenjem in omogoča socialne stike. Zato je treba starejšim zagotoviti dostop do IKT ter izobraževanje in usposabljanje za njihovo uporabo.

Usmeritve:

- povečanje geografske dostopnosti do IKT in pokritosti s širokopasovno povezavo;
- povečanje digitalne pismenosti in e-znanja starejših;
- izboljšanje cenovne dostopnosti in uporabnosti naprav in storitev.

Preprečevanje starostne diskriminacije

Starostna diskriminacija se pojavlja v primeru vseh starostnih skupin, relativno bolj so temu izpostavljeni mladi in zlasti stari starejši (80 let in več). Pri starejših se kaže predvsem kot: otežen ali onemogočen dostop do zaposlitve, izobraževanja/usposabljanja in nekaterih storitev; neupoštevanje ali izločenost iz procesov odločanja, omalovaževanje zaradi starosti.

Usmeritve:

- aktivno ozaveščanje javnosti o problematiki diskriminacije starejših in spodbujanje pozitivne podobe starejših;
- večja informiranost starejših (in vseh ranljivih skupin) o možnosti pomoči v primeru diskriminacije;
- izobraževanje ustreznih služb za prepoznavanje diskriminatornih praks.

Osebna varnost starejših

Starostna diskriminacija se kaže predvsem kot: otežen ali onemogočen dostop do zaposlitve, izobraževanja/usposabljanja in nekaterih storitev, neupoštevanje ali izločenost iz procesov odločanja ter omalovaževanje zaradi starosti. Pojavlja se lahko v primeru vseh starostnih skupin, relativno bolj so temu izpostavljeni mladi in zlasti stari starejši (80 let in več).

Usmeritve:

- ozaveščanje starejših in javnosti o problematiki nasilja nad starejšimi;
- ustvarjanje pogojev za pomoč žrtvam nasilja (pravno, psihološko, varne hiše);
- izobraževanje o varni uporabi interneta pri komunikaciji in nakupih.

Prostovoljstvo

Prostovoljsko delo prispeva k vključenosti starejših v družbo in k delovanju širše družbene skupnosti. Starejšim omogoča uporabo potenciala, razvoj novih kompetenc, širjenje socialne mreže, krepitev družbenega statusa, preprečevanje osamljenosti in izolacije ter večje medgeneracijsko povezovanje. Posamezniku pa nudi tudi možnost, da izrazi ustvarjalnost.

Usmeritve:

- spodbujanje prostovoljskega dela starejših (dostopnost, obveščanje, povečevanje zaupanja javnosti v starejše prostovoljce);
- spodbujanje kakovostnih prostovoljskih programov za oskrbo in podporo samostojnemu življenju starejših;
- spodbujanje kakovostnih prostovoljskih programov v vseh življenjskih okoljih, kjer živijo stari ljudje;
- zagotavljanje rednih usposabljanj za prostovoljce, mentorje in organizatorje prostovoljskega dela.

Ljubiteljska in kulturna dejavnost

Ljubiteljska in kulturna dejavnost posamezniku dajeta možnost za realizacijo ustvarjalnega potenciala. Udeležba v kulturnih in športnih ter rekreacijskih dejavnosti povečuje kakovost življenja, v dolgoživi družbi omogoča tudi krepitev medgeneracijskega sodelovanja. Obisk kulturnih znamenitosti, prireditev in kina je pri starejših manjši kot pri mladih in v srednjih starostnih skupinah, starejši se tudi redkeje ukvarjajo s športnimi dejavnostmi ali telesno vadbo.

Usmeritve:

- zagotavljanje možnosti udeležbe starejših v kulturnih dejavnostih;
- večja dostopnost do kulturnih storitev;
- večja dostopnost športa in rekreacije, prilagojenih starejšim ter spodbujanje starejših k udeležbi;
- razširitev programov vseživljenjske kulturne vzgoje;
- razširitev programov, ki omogočajo in spodbujajo ustvarjalnost vseh generacij.

Politična in civilna participacija

Politična in civilna participacija sta mehanizma, preko katerega se državljani vključujejo v oblikovanje političnih in civilnih pobud, kjer zastopajo svoje interese, preference in potrebe. Spremembe deleža starejših in mladih v procesih političnega odločanja bodo spremenile medgeneracijska razmerja, kar bo vplivalo na usklajevanje interesov različnih generacij.

Usmeritve:

- ustvarjanje pogojev za razvoj dialoga in politične ter civilne participacije prebivalstva na vseh ravneh političnega odločanja (informiranost, možnost posredovanja pripomb na zakonodajne predloge, možnost avtonomnih predlogov in pobud);
- starejšim osebam omogočiti pravice oz. dostop do svojih predstavnikov, ki zastopajo in ščitijo njihove interese.

5.4. Oblikovanje okolja za aktivno staranje

Med odzivi na spremenjeno starostno strukturo prebivalstva je pomembno oblikovanje gospodarskega in družbenega okolja, ki upošteva potrebe vseh generacij in starejšim omogoča samostojno in aktivno življenje. Poleg prilagoditev v gospodarstvu (glej tudi poglavje Zaposlenost) so ključne prilagoditve bivalnih razmer in prometne infrastrukture, ki v vedno večji meri vključujejo napredne tehnološke rešitve.

Prilagoditve spremembam v potrošnji

Starejši postajajo vedno pomembnejša skupina potrošnikov po številu in skupni kupni moči ter tako vplivajo na nove trende v potrošnji. Ponudba se v določeni meri že prilagaja spremenjeni strukturi potrošnje, tudi tehnološki dosežki omogočajo nove proizvode, storitve in rešitve, ki bistveno prispevajo k zadovoljevanju potreb dolgožive družbe. Vendar bodo potrebne dodatne spodbude in medijske kampanje, ki bodo pospešile te prilagoditve. Mednarodni projekt »Starosti prijazna mesta«³⁴ opredeljuje starosti prijazno mesto kot »vključujoče in dostopno urbano okolje ter socialno sožitje, ki promovira aktivno in zdravo staranje«³⁵. Ob tem pa ugotavljajo, da je tisto, kar je prijazno starejšim, prijazno vsem generacijam.

Usmeritev:

- oblikovanje poslovnega okolja in spodbude za razvoj novih proizvodov in predvsem storitev, ki odgovarjajo na spremenjeno povpraševanje v dolgoživi družbi (usmeritve glede prilagoditev spremembam v potrošnji so sicer že vključene tudi pri drugih področjih: novi poklici – svetovanja in podpora starejšim, dolgotrajna oskrba, izobraževanje, promet, večja varnost pri spletnih nakupih).

Prilagoditve bivalnih razmer

Za starejšo populacijo je značilen visok delež lastniških bivalnih objektov, pogosto živi v predimenzioniranih in neustreznih stanovanjih, njihova stanovanjska mobilnost je nizka³⁶, **izvajanje nekaterih storitev dolgotrajne oskrbe pa oteženo**. Poleg tega primanjkuje neprofitnih najemnih stanovanj, problem pa je pogosto tudi nizka tržna vrednost »stanovanjskega premoženja«³⁶ starejših. Za podaljšanje samostojnega življenja v domačem okolju so potrebne prilagoditve bivalnega prostora in oskrbovalnih storitev ter alternativne institucionalne in skupinske oblike bivanja.

Usmeritve:

- prilagajanje bivalnega prostora za (podaljšano) samostojno življenje starejših v domačem okolju, ki se mora vključiti v različne politike (stanovanjsko, socialno, prostorsko). Te prilagoditve in nove bivalne oblike zajemajo:
 - (i) **prilagoditve bivalnega prostora** za podaljšanje samostojnega življenja v domačem okolju: (domovi za vse življenje – prilagojeni vsem starostim, pametni domovi, omrežja oddaljenega nadzora, druge mobilne storitve oz. storitve na domu);
 - (ii) **alternativne institucionalne in skupinske oblike bivanja**: oskrbovana/varovana stanovanja – namenjena tistim, ki se sami ne morejo več celoti oskrbovati ali negovati, še vedno pa lahko živijo razmeroma samostojno življenje; gospodinjске skupine; stanovanjske zadruga ali stanovanjske skupnosti; oskrbniške družine za stare ljudi; dnevni centri, namenska stanovanja za starejše;
- lažja zamenjava ali prodaja stanovanjskega premoženja za nakup ali najem varovanega ali manjšega stanovanja;
- razvijanje starosti prijaznih mest in skupnosti (po metodologiji SZO), v kateri bodo zagotovljene možnosti za stalno vključenost starejših v vse vidike družbenega življenja v njihovih skupnostih v skladu z njihovimi potrebami, preferencami in sposobnostmi;

³⁴ Ramovš J. et al. urednik (2013): Staranje v Sloveniji. Raziskava o potrebah, zmožnostih in stališčih nad 50 let starih prebivalcev Slovenije. Inštitut Antona Trstenjaka, Ljubljana.

³⁵ WHO, (2007): Global Age-friendly cities. A Guide. Geneva: WHO; Age-Friendly Rural and Remote Communities: A Guide. (2006).

Federal/Provincial/Territorial Ministers Responsible for Seniors. Canada..

³⁶ Stanovanjski sklad starejših gospodinjstev je bil deležen le malo posebnih preureditev za starejše; delež posebej preurejenih stanovanj v Sloveniji je četrti najnižji med državami SHARE (Mandič, 2015).

- lažji dostop do stanovanj za mlade in spodbujati sodelovanje različnih generacij tudi s pomočjo alternativnih oblik bivanja in drugih prostorskih rešitev;
- večja stanovanjska mobilnost, ki bo omogočila bivanje v primernih stanovanjih vsem generacijam
- spodbujanje prenove stanovanjskega fonda, ki omogoča večjo kakovost bivanja v lastnem stanovanju (npr. energetska prenova, funkcionalne prilagoditve stanovanj).

Prilagoditve v prometu in prometni infrastrukturi

Starejši imajo večje potrebe pri uporabi javnega prometa, soočajo se z gibalno oviranostjo, v visoki starosti se močno zmanjša tudi sposobnost za samostojno upravljanje vozila. Potrebne prilagoditve v urbanih in podeželskih območjih, kjer bo delež starejših naraščal relativno hitreje, se bodo razlikovale.

Usmeritve:

- povečanje dostopnosti (za starejše) do javnega prevoza in v prihodnosti do avtonomnih vozil;
- zagotavljanje varnega dostopa do objektov s pomočjo dobre zasnove javnih površin in grajenega okolja;
- redno obnavljanje znanja starejših voznikov o cestno-prometnih predpisih in prilagoditve za starejše pri oblikovanju avtomobilov;
- zagotavljanje enakovredne možnosti za dostop do prometnih storitev v podeželskih in perifernih območjih.

Regionalne prilagoditve

Staranje po regijah je neenakomerno, te razlike se bodo še povečevale. Prebivalstvo se bo koncentriralo v urbaniziranem, pretežno osrednjem delu države. Posledično bi se število prebivalcev zmanjšalo v vseh ostalih regijah, relativno najbolj v zasavski regiji, kjer bi se tudi najbolj povečal delež prebivalcev starejših od 65 let.

Usmeritev:

- krepitev regionalnih gospodarstev v skladu z njihovimi razvojnimi prednostmi in enakomernejše poseljenosti.

Izobraževanje/usposabljanje starejših za samostojno življenje

Starejši za kakovostno samostojno življenje potrebujejo tudi različna nova znanja: zdrav način življenja, skrb za mentalno in fizično zdravje, uporaba IKT. Zato je treba razvijati starejšim prilagojene izobraževalne programe in jim omogočiti vključevanje vanje.

Usmeritev:

- razvijanje in omogočanje dostopnih (finančno, prostorsko, fizično ipd.) izobraževalnih programov za starejše z vsebinami za izboljšanje kakovosti življenja.

6. VKLJUČENOST VSEH DELEŽNIKOV IN INFORMIRANJE JAVNOSTI

Spremembe v starostni strukturi prebivalstva zahtevajo prilagajanje celotne družbe, ozaveščanje javnosti o posledicah demografskih sprememb in reden dialog med vsemi deležniki o potrebnih prilagoditvah. Zato bo pri oblikovanju ukrepov na podlagi predlaganih usmeritev in njihovi implementaciji ključna informiranost in vključenost širše javnosti. Vzpostavljen bo trajen sistem informiranja in ozaveščanja javnosti ter reden dialog med vsemi deležniki v formalizirani obliki.

Aktivnosti v povezavi z vključenostjo deležnikov in informiranjem javnosti:

- Vlada RS vzpostavi formalni okvir za redni dialog med vsemi deležniki in njihovo aktivno sodelovanje pri pripravi ukrepov in sprememb na obravnavanih področjih,
- Vlada RS vzpostavi sistem za redno informiranje javnosti.

7. PRIPRAVA AKCIJSKIH NAČRTOV IN SPREMLJANJE URESNIČEVANJA STRATEGIJE

Po sprejetju Strategije dolgožive družbe bodo pristojna ministrstva pripravila akcijske načrte s konkretnimi predlogi rešitev za uresničenje začrtanih usmeritev. Akcijski načrti morajo biti konsistentni, da omogočijo uresničevanje začrtanih ciljev. Njihovo medsebojno usklajenost in skladnost z usmeritvami Strategije bo treba zagotavljati na nacionalni, lokalni in regionalni ravni. Pri oblikovanju odgovorov na izzive dolgožive družbe bodo imeli, poleg usmeritev, ki jih zajema Strategija dolgožive družbe, pomemben vpliv ukrepi na številnih drugih področjih: spodbujanje vzdržne gospodarske rasti in krepitev gospodarske razvitosti, družinska politika, migracijska politika za spodbujanje priseljevanja delovne sile iz tujine in njeno integracijo. Strategija dolgožive družbe se sicer osredotoča predvsem na ukrepe za kakovostno staranje, usklajena pa bo z razvojnimi dokumenti, ki urejajo druga omenjena področja. Posebnega pomena bo tudi prilagoditev proračunskega načrtovanja v smeri ciljno naravnane programskega proračuna, ki bo zagotovil usklajenost načrtovanih aktivnosti v zadanih fiskalnih okvirih.

Aktivnosti v povezavi z nadaljnjo implementacijo in monitoringom Strategije:

- resorji na osnovi usmeritev pripravijo akcijske načrte za 2 leti (4 leta oziroma skladno s trajanjem obravnavanih procesov), ki vsebujejo ukrepe za izvajanje strategije;
- izvajanje strategije se spremlja s pomočjo kazalnikov, ki jih zajema Indeks aktivnega staranja;
- določita se nosilec in način spremljanja Strategije dolgožive družbe (časovni načrt in uporaba kazalnikov, preverjanje usklajenosti z usmeritvami strategije);
- zagotovi se preverjanje in dopolnjevanje strategije v skladu s spremembami v gospodarskem in družbenem okolju.

Literatura

Active ageing (2012) Special Eurobarometer 378 Dosegljivo marce 2017 na spletni strani: https://ec.europa.eu/eip/ageing/library/special-eurobarometer-378-active-ageing_en

Börsch-Supan, A. (2016). Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) Wave 5. Release version: 5.0.0. SHARE-ERIC. Data set. DOI: 10.6103/SHARE.w5.500

Börsch-Supan, A., T. Kneip, H. Litwin, M. Myck, G. Weber (Eds.) (2015). Ageing in Europe - Supporting Policies for an Inclusive Society. Berlin: De Gruyter.

Börsch-Supan, A., Brandt, M., Hunkler, C., Kneip, T., Korbmacher, J., Malter, F., Schaan, B., Stuck, S. and Zuber, S. (2013). Data Resource Profile: The Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE). International Journal of Epidemiology DOI: 10.1093/ije/dyt088.

Drole J. in Lebar L. (ured.)(2014). Podpora samostojnemu bivanju v domačem okolju in dolgotrajne oskrbe .Analitsko poročilo DP5 projekta AHA.SI

Istenič, T. in Sambt,J: (2015). Slovenia from socialism to market economy :rapidlay increasing dpendence on intergeneration (public) transfers.

Kavaš in drugi (2015) Podaljšano zaposlovanje in odloženo upokojevanje, Projekt aktivno in zdravo staranje v Sloveniji (AHA.si).

Malter, F. and A. Börsch-Supan (Eds.) (2015). SHARE Wave 5: Innovations & Methodology. Munich: MEA, Max Planck Institute for Social Law and Social Policy.

OECD (2016) Generation Next: How to Prevent Ageing Unequally.

Resolucija o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2016-2025 "skupaj za družbo zdravja" (ReNPZV16-25) Uradni list RS, št. 25/2016,

Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013-2020 (ReNPSV13-20) Uradni list RS št. 39/2013,

Voljč (2016) Javno-zdravstveni pomen padcev med starejšimi in preventivne usmeritve. Analitsko poročilo v okviru Delovnega sklopa 4 projekta AHA.SI